

ΑΡΧΑΙΑ στρατηγία

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ
ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
518

ΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1970

ΣΤ

89

ΣΧΒ

Τροίαν

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΣΤ'

89

ΣΧΒ

Επίσημη

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

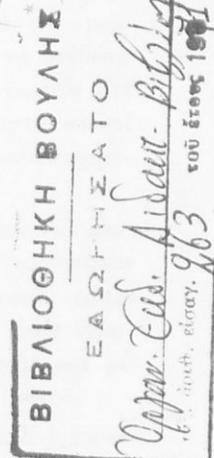
(ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ)

ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΕΙΦΑΡΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1970

009
478
E788
E78

ΙΩΑΝΝΙΤΑΣ ΖΥΓΙΑΚΟΣ ΑΠΟΛΟΠΑ

Ιωάννιτας - Ζυγιακός - Απολόπα

Ιωάννιτας - Ζυγιακός - Απολόπα

Ιωάννιτας

ΖΥΓΙΑΚΟΣ

ΑΠΟΛΟΠΑ

Ιωάννιτας

ΖΥΓΙΑΚΟΣ

ΑΠΟΛΟΠΑ

Ιωάννιτας

ΖΥΓΙΑΚΟΣ

ΑΠΟΛΟΠΑ

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Ο Πλάτων ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 427 π.Χ. Ο πατὴρ αὐτοῦ Ἀρίστιον ἀνῆκεν εἰς τὸ βασιλικὸν γένος τοῦ Κόδρον, η δὲ μήτηρ του Περικλείνη κατίγετο ἀπὸ τὸν περίφημον νομοθέτην Σόλωνα. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Πλάτων ἀνῆκεν εἰς ἐν ἀπὸ τὰ ἀριστοκρατικῶτερα γένη τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ πραγματικὸν ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Ἀριστοκλῆς, διότι αὐτὸν ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου του, ἀλλὰ κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἐπωνυμάσθη διὰ τὸ πλατὺ στέργον τοῦ πατέρος πατέρων του Πλάτων, αὐτὸν δὲ τὸ ὄνομα ἐπεκράτησε τόσον πολύ, ὥστε ἐλησμονίθη τὸ ἀρχικόν.

Ο Πλάτων ὡς ἀνήκων εἰς εὐγενῆ καὶ εὐπορον οἰκογένειαν ἐμορφώθη μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι κατὰ τὴν νεότητά του ἡσχολήθη πολὺ μὲ τὴν ποίησιν καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ συνθέσῃ τραγοοδίας διὰ τοὺς Διονυσιακοὺς ἀγῶνας. Εἶναι ἐπίσης γνωστόν ὅτι εἶχε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πολιτικήν, ἐφ' ὅσον μάλιστα στενοὶ συγγενεῖς του, ὅπως ὁ Κοριτέας καὶ ὁ Χαομίδης ἡσαν σημαντικοὶ παράγοντες τῆς πολιτικῆς κινήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Κατὰ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Πλάτων ἐγνώρισε τὸν Σωκράτη, ὁ ὅποιος τότε ἦτο 60 ἐτῶν, καὶ ἀμέσως ἡσθάνθη ζωηρότατον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν διδασκαλίαν του. Ἐντὸς δὲ λίγου ἐγοητεύθη τόσον πολὺ ἀπὸ τοὺς νέους δοξάντας τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ὥστε ἐγκατέλειψε πᾶσαν ἀλλην ἡσχολίαν καὶ ἔγινε πιστότατος μαθητής καὶ φίλος τοῦ φιλοσόφου ἐπὶ 10 περίπου ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου διδασκάλου (399 π.Χ.) φαίνεται ὅτι ἐφοβήθη μήπως ὑποστῇ καὶ αὐτὸς δίωξιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ μισητότατος ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων Κοριτίας ἦτο συγγενής του, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου ἐφιλοξενήθη ἀπὸ τὸν συμμαθητήν

τον Εὐκλείδην. Δὲν ἔμεινεν ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔκει. Ἐπανῆλθε συντόμως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πιθανώτατα ἐστρατεύθη κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (395 π. Χ.). Πάντως παρέμεινεν εἰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ 390 π.Χ. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἔγραψε τὴν ἀ' Απολογίαν τοῦ Σωκράτους, τὸν «Κρίτωνα» καὶ ἄλλους τινὰς διαλόγους, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου διδασκάλου του καὶ νὰ δείξῃ πόσον ἀδικος ἦτο ἡ ἐναντίον του διατυπωθεῖσα κατηγορία καὶ ἡ ἐπακολούθησασα ταύτην καταδίκη.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 390 π.Χ. μιμούμενος τὸν ἐκ μητρὸς πρόγονον του Σόλωνα ἐπεχείρησεν ἔνα μεγάλο διὰ τὴν ἐποχήν τον ταξίδιον, διὰ νὰ πλουτίσῃ τὰς γνώσεις του καὶ νὰ μονφωθῇ περισσότερον. Θεωρεῖται πιθανώτατον ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον, περιήρημον τότε διὰ τὴν σοφίαν τῶν ιερέων της, καὶ τὴν Κυρίην, διότου ἔζη τότε ὁ μαθηματικὸς Θεόδωρος. Εἶναι βέβαιον ὅτι μετέβη εἰς τὰς πόλεις τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου ἐγνωρίσθη καὶ συνεδέθη φιλικῶς μὲ τοὺς Πυθαγορείους φιλοσόφους, περιφήμους τότε διὰ τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν των καὶ τὴν ἐπίδοσίν των εἰς τὰ μαθηματικά. Μετὰ ταῦτα συνέχισε τὸ ταξίδιόν του εἰς Σικελίαν καὶ διέμεινεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Δὲν ἔμεινεν ὅμως εὐχαριστημένος ἔκει καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 388 π.Χ. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, μὲ τὸ ὅποιον ἐπανήχετο, ἐπώλησεν αὐτὸν ὡς δοῦλον κατὰ διαταγὴν τοῦ Διονυσίου εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ὅμως ἥγόρασεν αὐτὸν ὁ γνωστός του ἐκ Κυρίης Ἀνίκερις καὶ ἀμέσως τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Πλάτων ἥγόρασε κτῆμα πλησίον τοῦ Γυμναστηρίου, τοῦ ενδοισκομένου εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἀκαδημία (ἢ Ἀκαδίμεια) καὶ ἰδρυσεν ἔκει φιλοσοφικὴν σχολήν, ἵτις ὀνομάσθη ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς Ἀκαδημία. Ἐκεῖ ὁ Πλάτων ὥριμος πλέον ἀφοσιώθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν πολυπληθῶν μαθητῶν του καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν περιήρημων διαλόγων του, εἰς τοὺς ὅποιους ἀναπτύσσει τὸ ἀθανάτον φιλοσοφικὸν σύστημα αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ ἔτη 366 καὶ 361 π.Χ. ἐπεχείρησεν ἀκόμη δύο ταξίδια εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου εἶχεν ἀποθάνει ὁ Διονύσιος καὶ εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν ὁ νιός του Διονύσιος ὁ νεώτερος, ὁ δροῖος εἶχεν ὡς σύμβουλον τὸν φίλον τοῦ Πλάτωνος Δίωνα. Ὁ Πλάτων εἶχεν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπειθε τὸν νέον Διονύσιον νὰ κυβερνήσῃ ὡς φιλόσοφος, ἀλλὰ δὲν τὸ

κατώρθωσε. Κατὰ τὸ δεύτερον μάλιστα ταξίδιον ἐκινδύνευσε νὰ θα-
νατωθῇ καὶ ἐσώθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Πυθαγορείων φίλων του
τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ἐκτοτε παρέμεινε πλέον ὁριστικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθα-
νειν εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν, τῷ 447 π.Χ. ἐτάφη δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του
πλησίον τῆς σχολῆς του.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος σώζονται μέχρι σήμερον
36 ἔργα, ἔχοντα ὅλα, πλὴν τῆς *(Απολογίας)* μορφὴν διαλόγον.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς διαλόγους, ἐκτὸς τῶν *(Νόμων)*, τὴν συ-
ζήτησιν διευθύνει ὁ Σωκράτης. Αἱ ὄνομασίαι τῶν πλείστων διαλόγων
προέρχονται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ σπουδαιοτέρου συνομιλητοῦ τοῦ Σω-
κράτους ἢ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀφηγητοῦ τῆς συνομιλίας.

Εἰς τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους ἐκτίθεται βεβαίως ἡ ἥθικὴ καὶ
πολιτικὴ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ ἀναπτύσσονται καὶ πέραν
αὐτῆς αἱ θαυμασίαι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνος, αἱ
ὅποιαι ἔχονταν ἐξασφαλίσει εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ μεγίστου φιλοσό-
φου ὅλων τῶν λαῶν καὶ ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον μέγιστος φιλόσοφος ὁ Πλάτων. Εἶναι καὶ
ἀνυπέρβλητος λογοτέχνης. Πλεῖστα μέρη τῶν ἔργων του εἶναι αἱ πλέον
ἀξιοθαύμαστοι σελίδες ὅλης τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας. Διὰ τοὺς
λόγους αὐτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος συνοδεύεται συχνότατα ἀπὸ τὸ
ἐπίθετον *(αθεῖος)*.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Ο Σωκράτης ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὸν δῆμον Ἀλωπε-
κῆς, τῷ 469 (ἢ 470) καὶ ἀνήκειν εἰς οἰκογένειαν πτωχῶν καὶ ἄσημον.
Ο πατὴρ του Σωφρονίσκος ἦτο λιθοξόος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Φαιναρέ-
τη ἦτο μαῖα. Κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἔλαβε τὴν συνήθη μόρ-
φωσιν τῶν παίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τῆς μουσικῆς καὶ γυμνα-
στικῆς. Η μουσικὴ περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς καθ' αὐτὸ μουσικῆς,
τὴν ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀπομνημόνευσιν ποιημάτων καὶ ἀριθμητικήν.
Η παράδοσις λέγει ὅτι μετὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἤκολον θῆσε
τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατόρος του καὶ ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ἀρκετοὺς
αἰῶνας κατόπιν ἐσόζετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μαρμάρινον σύμπλεγμα
Χαροίτων ἔργον του Σωκράτους. Τοῦτο δέ μως δὲν εἶναι ἀπολύτως βέ-

βαιον.³ Αντιθέτως είναι βέβαιον ότι ἐκ νεότητός του ἥρχισε νὰ ἀσχολήται μὲ σοφαρότατα φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ νὰ διαθέτῃ δλον τὸν χρόνον του καὶ τὰς πνευματικὰς ἵκανότητάς του εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Η ἐποχὴ τῆς νεότητος τοῦ Σωκράτους (450 π. Χ. καὶ ἔξῆς) ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἀκμῆς καὶ λαμπρότητος τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ Ἀθῆναι τότε ἤσαν ἡ πρώτη πόλις (ἡ πρωτεύονσα) τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν της ἀρθρονα ὀἰκονομικὰ μέσα καὶ τὴν μεγαλυτέραν ναυτικὴν δύναμιν (ἐμπορικὴν καὶ πολεμικήν) τῆς ἐποχῆς. Ο Περικλῆς εἶχεν ἀρχίσει νὰ τὴν στολίζῃ μὲ θαυμάσια κτίσματα καὶ κατὰ τὰς ἔορτὰς τοῦ Διονύσου ἐπαίξοντο τὰ ἀδόνατα ἀριστονογύματα τοῦ Ἐλληνικοῦ πνεύματος, αἱ τραγῳδίαι τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Η ὀἰκονομικὴ ενδρωστία καὶ ἡ ποωτοφανής πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξις κατέστησαν αὐτὴν κέντρον τοῦ δλον Ἐλληνισμοῦ καὶ οἱ περισσότεροι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐξ ὅλων τῶν Ἐλληνικῶν πόλεων μετέβαινον εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐκδώσουν τὰ συγγράμματά των καὶ νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς φιλομαθεῖς νέους τὴν σοφίαν των. Ήσαν αἱ Ἀθῆναι ἡ φωτοβόλος πνευματικὴ ἑστία δλον τοῦ κόσμου. Φυσικοὶ φιλόσοφοι ὅπως ὁ Ἀραξαγόρας, ὁ Ἀρχέλαος, ὁ Παρμενίδης, ὁ Δημόκριτος καὶ ἄλλοι διήρχοντο ἐξ Ἀθηνῶν καὶ παρέμενον ἄλλος περισσότερον, ἄλλος ὀλιγώτερον, καὶ ἀνέπτυσσον τὰς θεωρίας των διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, διὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, διὰ τὰ οὐρανία σώματα καὶ ἄλλα. Ταντοχρόνως καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς οπτορικῆς, οἱ περίφημοι σοφισταί, ὅπως ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Πρόδικος, ὁ Ἰππίας καὶ ἄλλοι ἐρχόμενοι εἰς Ἀθήνας ἐδίδασκον εἰς τοὺς φιλοδόξους νέους τῶν Ἀθηνῶν τὴν τέχνην τοῦ λόγου, διὰ τῆς ὅποιας θὰ κατώρθωντο οὗτοι νὰ ἐπιβάλλουν πάντοτε τὴν γνώμην των εἰς τὸ λαὸν καὶ ἐπομένως θὰ ἀπέκτων μεγίστην πολιτικὴν ἐπιφορήν καὶ δύναμιν.

Ο Σωκράτης παρηκολούθησε τὴν πολύπλευρον αὐτὴν πνευματικὴν κίνησιν, ὅσον τοῦ ἐπέτρεπον τὰ πενιχρὰ ὀἰκονομικά του μέσα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὠριμότητός του εἶχεν ἀποκτήσει τὴν φήμην τοῦ σοφοῦ, μάλιστα δὲ τὸ μαντείον τῶν Δελφῶν τὸν εἶχεν ὀνομάσει «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον». Πολλοὶ συνηλικιώται καὶ γεώτεροί του παρηκολούθοντο καθημερινῶς τὰς συνητήσεις καὶ τὰς διδασκαλίας του, τοιουτορόπως δὲ ἐσχηματίσθη περὶ αὐτὸν εὐρὺς κύκλος μαθητῶν, οἱ δοποῖοι ἔθαμψαν τὴν σοφίαν του καὶ τὴν ἀρετήν του. Ενῷ οἱ ἄλλοι σοφοὶ ἐλάμβανον χρήματα διὰ τὴν διδασκαλίαν των, ὁ Σωκράτης οὐ-

δέποτε εἰσέπραξε χρήματα ἀπὸ μαθητάς του, εἴτε ἐντόπιοι ἢ σαν εἴτε
ξένοι, εἴτε πτωχοὶ εἴτε πλούσιοι. Ὅτο πολὺ δὲ λιγαρχῆς καὶ λιτοδίαι-
τος, ἡ δὲ οἰκογένειά του συνετηρεῖτο ἀπὸ τὰ ἀσύμματα εἰσοδήματα
τῆς μικρᾶς περιουσίας του. Ἀναμφιβόλως δὲ ἐνισχύετο ὑπὸ τοῦ ἀδελ-
φικοῦ φίλου του Κρήτωνος.

Ως πολίτης δ Σωκράτης δὲν ἐπεδίωξε ποτὲ νὰ ἀποκτήσῃ πολι-
τικὴν ἐπιρροὴν καὶ νὰ καταλάβῃ ἀξιώματα. Συνεζήτει πάντοτε μὲ τοὺς
φίλους καὶ μαθητάς του περὶ ὅλων τῶν πολιτικῶν ζητημάτων καὶ διε-
τύπωνεν δόθοτάτας γνώμας, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐπεζήτει νὰ τὰς ἐπιβάλῃ
εἰς τὰς συγκεντρώσεις τοῦ λαοῦ. Ἐδίδασκε πάντοτε τὴν ἀπόλυτον πε-
θαρχίαν καὶ ὑπακοὴν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς νόμους καὶ
ἔδιδεν ὁ ἴδιος τὸ παραδειγμα μὲ τὰς πράξεις του. Κατὰ τὴν διάρκειαν
τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔλαβε μέρος εἰς τρεῖς ἐκστρατείας, εἰς
τὴν Ποτίδαιαν (431), εἰς τὸ Δήλιον (424) καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν
(422). ἐθανμάσθη δὲ καὶ εἰς τὰς τρεῖς διὰ τὴν σωματικήν του ἀντοχήν,
τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Κατὰ τὸ ἔτος 406 π.Χ. ὅτε ἐδικά-
ζοντο οἱ στρατηγοὶ τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας καὶ εἶχε γίνει πρό-
τασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήλιου νὰ διεξαχθῇ ἡ δίκη κατὰ τρόπουν
παρανομούν, μόνος ὁ Σωκράτης ὑπεστήριξε μετά θάρρους τὸ δίκαιον,
ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν δημαγωγῶν καὶ τὸν θόρυβον τοῦ πλή-
θους. Ἐπίσης καὶ κατὰ τῷ 404 διαταχθεὶς ὑπὸ τῶν τοιάκοντα τυράννων
νὰ συλλάβῃ ἀθῷον πολίτην, ἥροισθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παρανομούν δια-
ταγὴν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του. Ἡγάπα δὲ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν
τόσον πολύ, ὥστε ποτὲ δὲν ἀπεμακρύνθη ἐξ αὐτῆς πρὸς ἐπίσκεψιν
ἄλλης πόλεως, ὅπως ἐπραττον πολλοὶ σύγχρονοί του.

Ως πρὸς τὸ ζῆτημα τῆς θορηκείας ἔξετέλει πάντοτε κατὰ τὸν κα-
θιερωμένον τρόπον τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ ποτὲ δὲν ἰκούσθη διδά-
σκων ἐναντίον τῶν θεῶν ἢ τῶν μαντείων ἢ τῶν ἱερῶν.

Παρ’ ὅλα ταῦτα τὸ ἔτος 399 π.Χ. δ Σωκράτης κατηγοριθῇ ὡς
αἴθεος καὶ διαφθείρων τοὺς νέους καὶ κατεδικάσθη ἀπὸ τὸ δικα-
στήριον τῆς Ἡλιαίας εἰς θάνατον.

Θὰ ἴδωμεν ἀμέσως τὰ αἴτια τῆς κατηγορίας καὶ τῆς καταδίκης.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ENANTION ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Οι φυσικοὶ φιλόσοφοι προσπαθοῦντες νὰ ἔρμηνεύσουν λογικῶς τὰ φυσικὰ φαινόμενα διετύπων θεωρίας ἀντιθέτους πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν Ἀθηναίων καὶ δὲ ἀντὸ ἐθεωροῦντο ἄθεοι. Ἐκτὸς τούτου αἱ θεωρίαι τῶν δὲν ἡσαν σύμφωνοι μεταξὺ των καὶ λόγῳ τῆς ἐντόνου προσπαθείας, τὴν ὅποιαν κατέβαλλον ὁ καθένας διὰ τὴν ἐπικοάτησιν τῶν ἰδικῶν του, ἐπροκάλουν σύγχυσιν καὶ ἀμφιβολίαν ἀκόμη καὶ εἰς ἑκένοντος ὅις ὅποῖοι ἐτίμων τὴν σοφίαν των καὶ ἥθελον νὰ τοὺς πιστεύσουν.

Οἱ σοφισταὶ παραμερίζοντες τὰ θέματα αὐτά, τὰ ὅποια ἐθεώρουν ἀπρόσιτα εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἐδίδασκον μόνον τὸν τρόπον, διὰ τῶν ὅποιων οἱ νέοι θὰ κατώρθωντον, κατὰ τὴν γνώμην των, νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδὴ νὰ ἀποκτήσουν δύναμιν, δόξαν καὶ πλούτη. Ὁ καλύτερος δὲ τρόπος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν του, ἦτο ἡ ἐκμάθησις τῆς φητοικῆς, δηλαδὴ νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ των νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν λόγον μὲ τοιαύτην τέχνην, ὥστε νὰ ἐπιβάλλουν πάντοτε τὴν γνώμην αὐτῶν καὶ νὰ πείθουν, ὅτι ἔχουν δίκαιον, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχουν ἄδικον. Δὲν παρεδέχοντο ὅτι ὑπάρχει ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια καὶ ἀντικειμενικὴ ἔννοια τοῦ δικαίου. Ἡ ἀλήθεια ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν κοίσιν ἑκάστου ἀνθρώπου καὶ δίκαιον ἦτο ἀπὸ τοῦ κρείττονος συμφέροντος. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἥθικὴ δὲν τοὺς ἐνδιέφερον καθόλου καὶ δὲν ἥσχολοῦντο μὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμενα θέματα. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν σοφιστῶν πράγματι ἀδιέφθειρε τὸν νέοντος καὶ δὲ ἀντὸ ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν πολλῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ περισσότεροι σοφισταὶ συντόμως ἐξειδιώθησαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

‘Ο Σωκράτης ἦτο ἀντίθετος καὶ πρὸς τὰς δύο ὄμάδας. Κατεδίκαε τὴν ἔρευναν τῶν φυσικῶν φαινομέρων, διότι ἐφρόνει, ὅτι τὸ πρώτιστον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἡ φροντὶς διὰ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὅποια γίνεται ἀντιληπτὴ καὶ καλλιεργεῖται ὅχι διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας (γνῶθι σαυτόν). Ἐπίσης κατεδίκαε καὶ κατεπολέμει μὲ δῆλας τὰς δυνάμεις του τὸν ἥθικὸν μηδενισμὸν τῶν σοφιστῶν. Παρεδέχετο καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ κόσμος κυβερνᾶται ἀπὸ ἀνωτάτην δύναμιν πνευματικὴν καὶ ἥθικήν, ἡ ὅποια ἔχει

ώς κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτῆς τὴν δικαιοσύνην, δηλαδὴ τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν ὅλων τῶν ἀρετῶν.

Ἐδέχετο ὅτι ὑπάρχει ἀλήθεια ἀντικειμενική, τὴν ὅποιαν ὁ ἀνθρωπὸς ἡμπορεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ μόνον μὲ τὸν ἐπίμονον ἔλεγχον τῶν γνώσεών του καὶ τῶν γνώσεων τῶν ἄλλων διὰ τῆς λογικῆς. Διὰ τοῦτο ἐδίδασκεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὰς ἐπιπολαίας γνώμας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰς γνώμας τῶν σωφρόνων καὶ τῶν εἰδικῶν. Ἐδίδασκεν δχι μόνον διὰ τῶν λόγων ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του, ὅτι τὰ ὄντια ἀγαθὰ δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἀξίαν πρὸ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν θήθικῶν. Τὰ ἀληθινὰ κοσμήματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγεν, εἶναι ή δικαιοσύνη, ή σωφροσύνη, ή ἀνδρεία, ή ἐλευθερία καὶ ή ἀλήθεια. "Οσον ἀφορᾶ εἰς τὴν εὐσέβειαν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν φιλοπατρίαν εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐδιδάσκοντο ὑπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν ἔργων του.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν του αὐτῆς ὁ Σωκράτης εἶχεν ἀποκτήσει φίλους πολλούς, φανατικούς καὶ ἀφωσιωμένους, ἰδιαιτέρως μάλιστα μεταξὺ τῶν νέων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας. Ἡτο δικαστήριον διὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ ἀποκτήσῃ καὶ πολλούς ἔχθρούς.

Ο Σωκράτης ἔλεγχων τὰς γνώμας τῶν συνομιλητῶν του διὰ νὰ καταδείξῃ τὰς πλάνας αὐτῶν καὶ νὰ δόηγήσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πολλάκις ἔφερεν αὐτοὺς εἰς δύσκολον θέσιν. Ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ Ἀθηναϊοὶ ἔλεγχθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐμητησιάκουν ἐναντίον του καὶ ἐτίρουν ἔχθρικήν στάσιν ἀπέναντί του. "Ἄλλοι ἔθεώρουν τὴν περιφρόνησίν του πρὸς τὰς ἐπιπολαίας γνώμας τῶν πολλῶν ὡς ὑπαινηγμὸν ἐναντίον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. "Άλλοι ἔθεώρουν τὴν διδασκαλίαν του περὶ τοῦ (ἀδαιμονίου), τὸ ὅποιον ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ ὠφισμένας πράξεις, ὡς διδασκαλίαν νέας θρησκείας, ἀντιθέτου πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς πόλεως. "Άλλοι ἔθεώρουν αὐτὸν ὑπεύθυνον διὰ τὰς πράξεις μερικῶν κακῶν ὀλιγαρχικῶν, ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, ἐπειδὴ οὗτοι κατὰ τὴν νεότητά του εἶχον διατελέσει μαθηταί τουν. "Άλλοι τέλος, χωρὶς νὰ γνωρίζουν καθόλου τὴν διδασκαλίαν του, τὸν συνέχεον μὲ τοὺς σοφιστὰς καὶ τὸν μετεωρολόγους, τοὺς ὅποιους ἔθεώρουν αἰτίους τῆς διαφθορᾶς τῆς νεολαίας καὶ τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως.

Δι᾽ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅταν τὸ ἔτος 399 π.Χ. τρεῖς Ἀθηναϊοὶ, ὁ Μέλητος, ὁ Ἀνυτος καὶ ὁ Λύκων, κατηγόρησαν τὸν Σωκράτην

ὅτι («δὲν πιστεύει εἰς τὸν θεοὺς τῆς πόλεως ἀλλὰ διδάσκει νέαν θογ-
σκείαν καὶ διαφθείρει τὸν νέον») (δηλαδὴ τὸν κάμνει ἐπιβλαβεῖς
εἰς τὴν πόλιν), τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας ἀποτελούμενον ἀπὸ 500
κληρωτὸν δικαστὰς τὸν κατεδίκασε μὲ πλειοψηφίαν 60 ψήφων εἰς
θάνατον.

Εἰς τὴν καταδίκην ὅμως αὐτὴν εἶναι βέβαιον ὅτι πολὺ συνετέλεσε
καὶ ἡ ὑπερήφανος στάσις τοῦ Σωκράτους ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ ἡ ἀπό-
λυτος περιφρόνησίς του πρὸς ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὅποια θὰ διέθετον συμπα-
θῶς ὑπέρ αὐτοῦ σημαντικὸν μέρος τῶν δικαστῶν.

Τὴν στάσιν τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν δίκην καὶ τὴν ἐν τῷ δεσμω-
τηρίῳ διδασκαλίαν τον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του μαν-
θάνομεν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος «Ἀπολογία», «Κρίτων», καὶ
«Φαίδων».

‘Ο Σωκράτης δὲν ἤσχολήθη καθόλου μὲ τὴν συγγραφήν. Τὴν
διδασκαλίαν τον καὶ τὴν ζωήν του γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μαθη-
τῶν του Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος.

Η «ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ»

Πότε ἀκριβῶς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἡ «Ἀπολογία Σω-
κράτους», δὲν γνωρίζομεν. Πιθανώτατα ἐγράφη εἰς τὰς Ἀθίγρας μεταξὺ¹
τῶν ἐτῶν 395 — 390 π.Χ. ‘Ο Πλάτων ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθίγρας
ἀπὸ τὰ Μέγαρα ἀνέλαβε διὰ σειρᾶς ἔργων νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν μνήμην
τοῦ διδασκάλου του καὶ νὰ δείξῃ ποία ἦτο ἡ πραγματικὴ διδασκαλία
του. ‘Ἐν τῇ «Ἀπολογίᾳ» μᾶς παρουσιάζει τὸν ἴδιον τὸν Σωκράτη ὅμι-
λοντα πρὸς τὸν δικαστάς του καὶ ἀνατρέποντα τὴν κατ’ αὐτοῦ διατυ-
πωθεῖσαν κατηγορίαν. ‘Η «ἀπολογία» αὐτὴ δὲν εἶναι βέβαιως πιστὴ
ἀπόδοσις τῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους λεχθέντων, διότι οὔτε πρακτικὰ
ἐκρατοῦντο τότε, ὅπως σήμερον, οὔτε ὁ Σωκράτης εἶχεν ἔτοιμασει
ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπολογίαν του. ‘Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι ὁ Πλάτων,
ὅ ποιος ἦτο παρὼν κατὰ τὴν δίκην, ἔγραψεν αὐτὴν ὅπως τὴν ἐνεθυμεῖτο
καὶ ἐφρόντισεν ἰδίως νὰ τονίσῃ τὰ σπουδαιότερα μέρη αὐτῆς, χωρὶς
νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐφ’ ὅσον τὸ βιβλίον του θὰ ἀνεγυ-
γνώσκετο ἀπὸ ἀνθρώπους γνωρίσαντας καὶ ἐνθυμούμενους, ὅπως αὐτός,
τὰ γεγονότα.

‘Η «Ἀπολογία» ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ τρία τμήματα. Τὸ πρῶτον

τμῆμα (κεφ. 1—24) περιλαμβάνει 1) τὸ γενικὸν προοίμιον, 2) τὴν ἀναίρεσιν τῶν παλαιῶν κατηγοριῶν, 3) τὴν ἀναίρεσιν τῆς κατηγορίας τοῦ Μελίτου καὶ 4) τὴν δικαιολογίαν τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τον καὶ διὰ τὴν στάσιν τον ἐν τῷ δικαστηρῷ.

"Οταν ἐτελείωσεν αὐτὸν τὸ τμῆμα τῆς ἀπολογίας τον, τὸ δικαστήριον ἔξεδωκε τὴν πρώτην ἀπόφασιν αὐτοῦ, κατὰ τὴν δόποιαν διὰ ψήφων 280 κατὰ 220 ὁ Σωκράτης ἐθεωρίθη ἔνοχος τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ κατηγορίας καὶ ἐκλίθη νὰ ὅμιλήσῃ καὶ πάλιν διὰ τὴν ποινήν. Ὁ κατίγορος εἶχεν δρίσει ὡς ποινὴν τὸν θάνατον. Ὁ Σωκράτης εἶπε πρὸς τοὺς δικαστὰς τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ 2ον τμῆμα τῆς ἀπολογίας τον (κεφ. 25—28) καὶ ἐκεῖνοι ὁργισθέντες κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον μὲ πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν τῆς προηγουμένης. Μετὰ τὴν τελικὴν καταδίκην ὁ Σωκράτης ἐπιφελούμενος μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸ δόποιον θὰ παρέμενεν ἀκόμη εἰς τὸ δικαστήριον, ἀπηγθυνε τοὺς τελευταίους λόγους αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστὰς, οἱ δόποιοι τὸν κατεδίκασαν καὶ πρὸς τοὺς δικαστὰς ποὺ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν ἀθωωτικὴν ψῆφον.

"Η καταδίκη τον ἔπειπε νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν ἔπομένην ἡμέραν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνεχώρησε τὴν ἡμέραν τῆς καταδίκης διὰ τὴν Δῆλον, ὅπου ἐτελοῦντο ἔορταὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ιερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔως ὅτου ἐπιστρέψῃ ἀπηγορεύετο ἡ ἐκτέλεσις θανατικῆς ποινῆς, παρέμεινεν εἰς τὸ δεσμωτήριον 30 ἡμέρας, συνδιαλεγόμενος πάντοτε μὲ τοὺς μαθητάς του. Λύo ἀπὸ τὰς συνομιλίας του αὐτὰς μᾶς διέσωσεν ὁ Πλάτων εἰς τοὺς περιφήμους διαλόγους «Κοίτων» καὶ «Φαίδων».

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

A'

Χαρακτηρισμὸς τῆς ὄμιλίας τῶν κατηγόρων. Προσδιορισμὸς
τοῦ τρόπου τῆς ἀπολογίας.

Κεφ. I. Τί ἐπάθατε σεῖς, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὴν ὄμιλίαν
τῶν κατηγόρων μου δὲν γνωρίζω ἐγὼ πάντως δὲν γνωρίζω νὰ λησμο-
νήσω ὁ ἔργος τὸν ἔσυντόν μου ἐξ αἰτίας τῶν· μὲ τόσην πειστικότητα ὡμί-
λουν. Καὶ ὅμως δὲν εἴπαν σχεδὸν τίποτε τὸ ἀληθές. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ
ψεύδη, τὰ ὅποια εἴπαν, ἐθαύμασσα πρὸ πάντων ἔνα, δηλαδὴ τὴν σύστα-
σιν ποὺ σᾶς ἔκαμπαν, ὅτι πρέπει νὰ προσέχετε μήπως ἐξαπατηθῆτε ὑπ’
ἔμοι, διότι τάχα εἶμαι δεινὸς ρήτωρ. Τὸ νὰ μὴν ἐντραποῦν δηλαδή,
διότι ἀμέσως θὰ διαψευσθοῦν ἀπὸ μένα ἐμπράκτως, ὅταν θὰ γίνη φα-
νερὸν ὅτι δὲν εἶμαι καθόλου δεινὸς εἰς τὴν ρητορικήν, τοῦτο μοῦ ἐφάνη
ὅτι εἶναι τὸ ἄκρον ἀντὸν τῆς ἀναισχυντίας τῶν, ἐκτὸς ἀν δύνομάζουν
δεινὸν ρήτορα τὸν λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. "Ἄν βέβαια ἐννοοῦν τοῦτο,
δεινὸν ρήτορα τὸν λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. "Ἄν βέβαια ἐννοοῦν τοῦτο,
ἐγὼ θὰ παρεδεχόμην ὅτι εἶμαι ρήτωρ, ὅχι ὅμως κατὰ τὸν ἰδικὸν τοὺς
τρόπουν. Διότι αὐτοί, καθὼς λέγω, δὲν εἴπαν τίποτε τὸ ἀληθές, ἐκτὸς
ἀπὸ καμίαν ἀσήμαντον λεπτομέρειαν, ἀπὸ ἐμένα ὅμως θὰ ἀκούσετε
ὅλην τὴν ἀλήθειαν. "Αλλά, μὰ τὸν Δία, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν θὰ ἀκού-
σετε λόγους ἐξωραϊσμένους μὲ ὥραιας φράσεις καὶ λέξεις, οὔτε στολι-
σμένους μὲ σχήματα. Θὰ ἀκούσετε μίαν ὄμιλίαν χωρὶς σχέδιον, μὲ τὰς
λέξεις ποὺ τυχαίως μοῦ ἔρχονται. Διότι πιστεύω, ὅτι αὐτὰ ποὺ λέγω
εἶναι δίκαια καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ περιμένῃ ἄλλον τρόπον ἀπο-
λογίας. "Αλλως τε δὲν θὰ ἥρμοζε καθόλου, ὃ ἄνδρες, εἰς τὴν σημερινὴν
ἡγείκιαν μου νὰ παρουσιάζωμαι ἐνώπιόν σας καὶ νὰ συνθέτω τεχνικούς
λόγους, ὡσὰν νεανίσκος. Καὶ δι' αὐτὸν ἀκριβῶς, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,
ζητῶ ἀπὸ σᾶς, καὶ πολὺ σᾶς παρακαλῶ, ἐὰν μὲ ἀκούσετε νὰ ἀπολογοῦ-
μαι μὲ τὰ ἴδια λόγια, ποὺ ἐσυνήθιζον νὰ ὄμιλῶ καὶ εἰς τὴν ἀγοράν,

πλησίον εἰς τὰς τραπέζας τῶν ἀργυραμοιβῶν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου πολλοὶ ἀπὸ σᾶς μὲ ἔχουν ἀκούσει, μήτε νὰ παραξενεύεσθε μήτε νὰ θορυβῆτε δι' αὐτό. Διότι τὸ ζήτημα ἔχει ως ἔξης: 'Ἐγώ ἐμφανίζομαι ἐνώπιον δικαστηρίου τώρα διὰ πρώτην φοράν εἰς ἡλικίαν ἑβδομήκοντα ἔτῶν καὶ ἐπομένως εἶμαι ἐντελῶς ξένος τοῦ τρόπου τῆς ὁμιλίας. "Οπως λοιπόν, ἀν ἐπέχαινε νὰ εἶμαι πραγματικὰ ξένος, θὰ μὲ ἐσυγχωρεῖτε βεβαίως, ἐὰν ἐχρησιμοποίουν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν τρόπον τῆς ὁμιλίας, μὲ τὰ ὄποια ἀνετράφην, ἔτσι καὶ τώρα σᾶς παρακαλῶ διὰ τοῦτο, τὸ ὄποιον θεωρῶ δίκαιον, δηλαδὴ νὰ παραβλέψετε τὸν τρόπον τῆς ὁμιλίας μου, ὃ ὄποιος ἵσως νὰ εἴναι χειρότερος, ἵσως καὶ καλύτερος ἀπὸ τὸν συνήθη, νὰ ἔξετάξετε δὲ καὶ νὰ ἐπιστήσετε τὴν προσοχήν σας εἰς τοῦτο, ἐὰν λέγω δίκαια ἡ ὅχι. Διότι αὐτὴ εἴναι ἡ ἀρετὴ τοῦ δικαστοῦ, τοῦ δὲ ρήτορος νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν.

B'

'Ανασκευὴ τῶν παλαιοτέρων κατηγοριῶν.

II. Πρῶτον, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἴναι δίκαιον νὰ ἀπολογηθῶ διὰ τὰς πρώτας ἐναντίον μου ψευδεῖς κατηγορίας καὶ τοὺς πρώτους κατηγόρους, κατόπιν δὲ διὰ τὰς μεταγενεστέρας καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Διέτι ἐμένα μὲ ἔχουν κατηγορήσει καὶ ἀπὸ παλαιά, ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέχρι τώρα, πολλοὶ καὶ χωρὶς νὰ λέγουν τίποτε τὸ ἀληθές, τοὺς ὄποιους ἐγὼ φοβοῦμαι περισσότερον ἀπὸ τὸν "Ανυτον καὶ τοὺς συντρόφους του, ἀν καὶ εἴναι καὶ αὐτοὶ ἐπίφοβοι. 'Εκεῖνοι δύμας εἴναι περισσότερον ἐπίφοβοι, ὡς ἄνδρες, διότι αὐτοὶ παραλαμβάνοντες πολλοὺς ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τὴν παιδικήν σας ἡλικίαν μὲ κατηγόρουν καὶ προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσουν, ὅτι ὑπάρχει κάποιος Σωκράτης, σοφὸς ἄνθρωπος, ὃ ὄποιος μελετᾷ τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ ἔχει ἔξετάσει ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ κάμνει τὸ ἀδικον δίκαιον. Αὔτοί, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δοἱ διέσπειραν αὐτὴν τὴν φήμην, εἴναι οἱ ἐπίφοβοι κατήγοροι μου, διότι ὅις ἀκούοντες ἔχουν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα οὕτε θεοὺς πιστεύουν. 'Εκτὸς τούτου οἱ κατήγοροι αὐτοὶ εἴναι πολλοὶ καὶ μὲ ἔχουν κατηγορήσει ἐπὶ πολὺν ἥδη χρόνον καὶ μάλιστα δύμιλοῦντες πρὸς ὑμᾶς κατὰ τὴν ἡλικίαν ποὺ ἦτο πολὺ εὔκολον νὰ πιστεύσητε, διότι εἴσθε παιδιά, μερικοὶ δὲ καὶ μειράκια, καὶ κατηγοροῦντες πραγματικῶς ἐρήμην, χωρὶς νὰ ἀπολογῆται κανείς. 'Αλλὰ τὸ πλέον

παράδοξον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω καὶ νὰ εἴπω οὕτε τὰ δύναματά των, ἐκτὸς ἂν κανεὶς ἀπὸ αὐτούς εἶναι κατὰ τύχην κωμαδιογράφος. "Οσοι ὅμως μὲ κατηγόρουν ἀπὸ φθόνον καὶ συκοφαντικὴν διάθεσιν προσπαθοῦντες νὰ σᾶς πείσουν καὶ ὅσοι πεισθέντες οἱ ἔδιοι προσεπάθουν νὰ πείσουν ἄλλους, αὐτοὶ μὲ φέρουν εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν οὕτε νὰ φέρω κανέναν ἐδῶ, οὕτε νὰ τὸν ἐλέγξω, ἀλλὰ εὑρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπολογοῦμαι καὶ νὰ ἐλέγχω χωρὶς νὰ ἀποκρίνεται κανεὶς, ἀκριβῶς ὡσὰν νὰ μάχωμαι ἐναντίον ἀρράτου ἐχθροῦ. Δεχθῆτε λοιπὸν καὶ σεῖς αὐτὸ ποὺ λέγω, ὅτι ὑπάρχουν δύο ὁμάδες κατηγόρων μου, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔκεινοι ποὺ μὲ κατηγόρησαν πρὸ δὲλίγου, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ πρὸ πολλοῦ, περὶ τῶν ὅποιων τώρα ὅμιλῶ, καὶ συμφωνήσατε ὅτι πρέπει νὰ ἀπολογηθῶ πρῶτον πρὸς αὐτούς, διότι αὐτοὺς ἥκούσατε κατηγοροῦντας πρωτύτερα καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἐπομένους. "Εχει καλῶς. Πρέπει λοιπόν, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ ἀπολογηθῶ καὶ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ ἐκριζώσω ἀπὸ τὸν νοῦν σας ἐντὸς δὲλίγης ὥρας, τὴν δυσφημητικὴν γνώμην, τὴν ὅποιαν ἀπεκτήσατε κατὰ τὴν διάρκειαν μακροῦ χρόνου. Θὰ ἐπεθύμουν βέβαια νὰ πραγματοποιηθῇ τοῦτο, ἀν εἶναι τὸ καλύτερον διὰ σᾶς καὶ δι' ἐμέ, καὶ νὰ ἐπιτύχω κάποιο καλὸν ἀποτέλεσμα μὲ τὴν ἀπολογίαν μου. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι δύσκολον καὶ ἀντιλαμβάνομαι ἀρκετὰ καλὰ τὴν δυσκολίαν του. Πάντως ἔγω πρέπει νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὸν νόμον καὶ νὰ ἀπολογηθῶ, καὶ τὰ πράγματα ἃς ἔλθουν ὅπως θέλει ὁ θεός.

III. "Ας ἔξετάσωμεν ἐξ ἀρχῆς, ποία εἶναι ἡ κατηγορία, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἐδημιουργήθη ἡ κακὴ φύμη του, τὴν ὅποιαν παραδεχόμενὸς καὶ ὁ Μέλητος κατέθεσεν ἐναντίον μου τὴν γραπτὴν ταύτην καταγγελίαν. "Εστω. Τί λέγοντες λοιπὸν μὲ ἐδύσφημουν, οἱ δυσφημηταί μου; Πρέπει νὰ διατυπώσω τὴν κατηγορίαν των, ὡσὰν νὰ ἀναγιγνώσκω ἔνορκον κατάθεσιν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἀρχοντος. «Διαπράττει ἀδίκημα ὁ Σωκράτης καὶ ἐπιδίδεται εἰς παρανόμους ἀσχολίας ἐρευνῶν τὰ συμβαίνοντα ὑπὸ τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μετατρέπων τὸ ἀδικον εἰς δίκαιον καὶ διότι διδάσκει αὐτὰ καὶ εἰς ἄλλους». Τοιαύτη περίπου εἶναι ἡ κατηγορία, διότι αὐτὰ ἐβλέπατε καὶ σεῖς εἰς τὴν κωμαδίαν του Ἀριστοφάνους. 'Ἐβλέπατε δηλαδὴ ἐκεὶ κάποιον Σωκράτην νὰ αἰωρῆται ἰσχυριζόμενος ὅτι ἀροβατεῖ καὶ νὰ φλυαρῇ πολλὰς ἄλλας φλυαρίας περὶ ζητημάτων, διὰ τὰ ὅποια ἔγω δὲν γνωρίζω τίποτε οὕτε ση-

μαντικὸν οὕτε ἀσήμαντον. Καὶ δὲν τὸ λέγω τοῦτο ὡς περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν, ἂν τυχὸν ὑπάρχῃ κανεὶς σοφὸς ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ ζητήματα, διότι τάχα φοβοῦμαι μήπως ἀντιμετωπίσω καὶ ἄλλας κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Μελίτου. Ἀλλὰ πραγματικῶς, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔγώ δὲν ἔχω οὐδεμίαν σχέσιν μὲν αὐτά. Ἐπικαλοῦμαι δὲ ὡς μάρτυρας τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους, καὶ ἔχω τὴν δικαίαν ἀξίωσιν, νὰ δικιλήσετε καὶ νὰ δικαφωτίσετε τοὺς ἄλλους, ὅσοι μὲν ἔχετε ἀκούσει κάποτε νὰ συζητῶ. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ σᾶς μὲν ἔχετε ἀκούσει. Λέγετε λοιπὸν μεταξύ σας, ἂν ὁποτεδήποτε κανεὶς ἀπὸ σᾶς μὲν ἤκουσε νὰ συζητῶ ἢ ὀλίγον ἢ πολὺ δὲν αὐτὰ τὰ θέματα, καὶ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐνοήσετε, ὅτι παρόμοιαι εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι κατηγορίαι, τὰς ὁποίας οἱ πολλοὶ διατυπώνουν ἐναντίον μου.

IV. Ἀλλὰ βεβαίως οὕτε ἔξ αὐτῶν εἶναι τίποτε πραγματικόν, οὕτε τὸ ὅτι ἔγὼ ἀναλαμβάνω νὰ ἐκπαιδεύω ἄλλους ἀνθρώπους καὶ εἰσπράττω χρήματα, ἂν ἤκουσατε κανένα νὰ τὸ λέγῃ, εἶναι ἀληγθές. Μολονότι καὶ τοῦτο κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἔντιμον, ἂν κανεὶς εἶναι ἀξιος νὰ ἐκπαιδεύῃ ἄλλους ἀνθρώπους, ὅ τις ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ ὁ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος. Διότι κάθε ἔνας ἔξ αὐτῶν, ὃ ἄνδρες, ἔχει τὴν ικανότητα μεταβαίνων εἰς ἔκαστην πόλιν νὰ πειθῇ τοὺς νέους, οἱ ὄποιοι ἡμποροῦν νὰ συναναστρέψωνται σίονδήποτε συμπολίτην των δωρεάν, τοὺς πείθει, ἐπαναλαμβάνων, νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἔκει συναστροφάς των καὶ νὰ συναναστρέψωνται μόνον μὲ αὐτὸν πληρώνοντες γρήματα, καὶ ἐπὶ πλέον νὰ τοῦ γνωρίζουν καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν μας ὑπάρχει καὶ ἔνας ἄλλος σοφὸς ἀπὸ τὴν Πάρον, καθώς ἐπληροφορήθην. "Ετυχε δηλαδὴ νὰ συναντήσω τὸν ἀνθρώπον, ὁ ὄποιος ἐπλήρωσε εἰς τοὺς σοφιστὰς χρήματα περισσότερα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους μαζί, τὸν Καλλίαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰππονίκου. Τὸν ἡρώτησα λοιπόν, διότι ἔχει δύο υἱούς, καὶ τοῦ εἴπον «ὦ Καλλία, ἐὰν οἱ υἱοί σου ἥσαν πᾶλοι ἢ μόσχοι, θὰ ἡμπορούσαμεν νὰ προσλάβωμεν ἐπὶ μισθῷ δὲν αὐτοὺς ἔνα ἐπιμελητήν, ὁ ὄποιος θὰ τοὺς ἔκαμνε τελείους ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν ποὺ ταιριάζει εἰς τὸ εἰδος των. Αὐτὸς θὰ ἦτο κάποιος ἀσχολούμενος ἢ μὲ τὴν ἱππικὴν ἢ μὲ τὴν γεωργίαν. Τώρα διμως, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἀνθρώπων, ποιῶν ἐπιμελητὴν σκέπτεσαι νὰ προσλάβης δὲν αὐτούς; Ποιος εἶναι ὁ εἰδικός διὰ τὴν ἀρετὴν, ποὺ ἀρμόζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς πολίτας; Νομίζω πώς θὰ τὸ ἔχης σκε-

φθῆ, ἀφοῦ ἀπέκτησες νίούς. 'Τι πάρχει κανεὶς ἢ ὅγι ;» Βεβαιότατα, εἶπεν ἐκεῖνος, ὑπάρχει. Ποῦντι εἰναι, εἶπον ἐγώ, ἀπὸ ποῦ καὶ πόσα θέλει διὰ τὴν διδασκαλίαν ; 'Ο Εὔηνος, μοῦ ἀπεκρίθη, δὲ Σωκράτη, ἀπὸ τὴν Πάρον καὶ θέλει πέντε μνᾶς. Τότε ἐγώ ἐμπαράστα τὸν Εὔηνον, ἃν πράγματι ἔχει αὐτὴν τὴν ἴκανότητα καὶ εἰναι τόσον μετριόφρων διὰ τὴν ἀξίαν τῆς διδασκαλίας του. 'Εγώ ἀσφαλῶς θὰ ἐκπαίρωνα καὶ θὰ ὑπερηφανεύομην, ἃν εἰχον αὐτὴν ἐπιστήμην.' Αλλὰ δὲν τὴν ἔχω, δὲ ἁνδρες 'Αθηναῖοι.

V. 'Εδῶ λοιπὸν ἵσως κανεὶς ἀπὸ σᾶς διατυπώσῃ τὴν ἑξῆς ἐρώτησιν : 'Αλλὰ τί συμβαίνει, δὲ Σωκράτη, μὲ σένα ; 'Απὸ ποίαν αἰτίαν ἐδημιουργήθησαν αὐτὰί αἱ συκοφαντίαι ἐναντίον σου ; Διότι βέβαια, ἃν σὺ δὲν εἰχες καμμίαν ἀσχολίαν περισσότερον παράδοξον ἀπὸ τὰς ἀσχολίας τῶν ἄλλων, δὲν θὰ ἐδημιουργεῖτο τόσος λόγος καὶ τόση δυσφήμησις, ἐφ' ὅσον δὲν ἔπραττες τίποτε διαφορετικὸν ἀπὸ τοὺς πολλούς. Εἰπέ μας λοιπὸν τὶ συμβαίνει, διὰ νὰ μὴ σὲ·κρίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ προσχέρου. Αὐτὴ ἡ ἐρώτησις μοῦ φαίνεται πώς εἰναι δικαία καὶ ἐγώ θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς ἀποδείξω τί τέλος πάντων εἰναι ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ἐδημιουργησε τὸ δόνομα καὶ τὴν συκοφαντίαν. 'Ακούετε λοιπόν. "Ισως φανῶ εἰς τινας ἑξ ὑμῶν ὅτι ἀστειένομαι, νὰ εἰσθε δύμως βέβαιοι, ὅτι θὰ σᾶς εἰπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν. 'Εγώ δηλαδή, δὲ ἁνδρες 'Αθηναῖοι, δὲν ἀπέκτησα τὸ δόνομα τοῦτο δι' οὐδεμίαν ἀλλην ἀφορμὴν παρὰ διὰ κάποιαν σοφίαν. Ποία ἀκριβῶς εἰναι αὐτὴ ἡ σοφία ; Αὐτὴ ἡ ὅποια εἰναι ἵσως ἡ προσιτὴ εἰς τὸν ἀνθρωπὸν. Διότι πραγματικὰ κινδυνεύω νὰ εἴμαι σοφὸς ὡς πρὸς τὴν σοφίαν αὐτήν. 'Εκεῖνοι δὲ περὶ τῶν ὅποιων ἐκαμνον προηγουμένων λόγον ἢ ἔχουν κάποιαν σοφίαν ὑπεράνθρωπον ἢ δὲν γνωρίζω τί συμβαίνει μὲ αὐτούς. Διότι ἐγώ βέβαια δὲν κατέχω τὴν σοφίαν αὐτὴν καὶ ὅποιος λέγει ὅτι τὴν κατέχω, ψεύδεται καὶ τὸ λέγει πρὸς συκοφαντίαν μου. Σᾶς παρακαλῶ δέ, δὲ ἁνδρες 'Αθηναῖοι, καὶ ἃν σᾶς φανῶ, ὅτι λέγω μεγάλον λόγον, μὴ θορυβήσητε, διότι ὁ λόγος τὸν ὅποιον θὰ εἰπω δὲν εἰναι ἰδικός μου, ἀλλὰ καθὼς θὰ δείξω προέρχεται ἀπὸ ἀξιόπιστον κατὰ τὴν κρίσιν σας ὄμιλητήν. Δηλαδή θὰ σᾶς φέρω ὡς μάρτυρα διὰ τὴν σοφίαν μου, ἃν ὑπάρχῃ κάποια καὶ ποίου εἰδους εἰναι, τὸν θεὸν τὸν λατρευόμενον ἐν Δελφοῖς. "Αν δὲν ἀπατῶμαι, γνωρίζετε τὸν Χαιρεφῶντα. Αὐτὸς ήτο καὶ ἰδικός μου φίλος ἐκ νεανικῆς ἡλικίας καὶ τῆς Δημοκρατίας φίλος καὶ ἐξωίσθη μαζί σας κατὰ τὴν τελευταίαν

έξορίαν καὶ ἐπανῆλθε μαζί σας. Καὶ γνωρίζετε βέβαια ποῖος ἦτο ὁ Χαίρεφων, πόσον ὀρμητικὸς δηλαδὴ εἰς ὅ, τι ἥθελε νὰ ἔκτελέσῃ. Αὐτὸς λοιπὸν κάποτε ἐπῆγεν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ εἶχε τὴν τόλμην νὰ ζητήσῃ τὸν ἔξης χρησμόν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω. τὴν παράκλησιν, μὴ θορυβεῖτε, ὡς ἄνδρες. Ἡρώτης δηλαδή, ἂν εἶναι κανεὶς σοφῶτερός μου. Ἐχρησμοδότησε δὲ ἡ Πισθία ὅτι δὲν εἶναι κανεὶς σοφώτερός μου. Αὐτὰ θὰ τὰ βεβαιώσῃ εἰς ὑπᾶς ὡς μάρτυς αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἀδελφός του, διότι ἔκεινος ἔχει ἀποθάνει.

VI. Προσέξατε τώρα διατὶ τὰ λέγω αὐτά· διότι πρόκειται νὰ σᾶς ἔκθεσω ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ἡ ἐναντίον μου διαβολή. Ἐγὼ δηλαδή, ὅταν ἤκουσα αὐτά, ἥρχισα νὰ σκέπτωμαι ὡς ἔξης περίπου τί τάχα ἐννοεῖ ὁ Θεὸς καὶ τί ὑπαινίσσεται; Διότι ἐγὼ γνωρίζω καλὰ τὸν ἔαυτόν μου, ὅτι δὲν εἴμαι οὕτε πολὺ οὕτε ὀλίγον σοφός, τί λοιπὸν ἐννοεῖ, ὅταν λέγει ὅτι ἐγὼ εἴμαι σοφώτατος; Νὰ ψεύδεται εἶναι ἀδύνατον, διότι δὲν εἶναι θεμιτὸν εἰς αὐτόν. Ἐπὶ πολὺν χρόνον λοιπὸν εὑρίσκομην εἰς ἀπορίαν, τί τάχα ἐννοεῖ, τέλος δὲ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς δισταγμούς ἥρχισα νὰ κάμνω τὴν ἔξης περίπου ἔρευναν. Ἐπληγόσασκα κάποιον ἀπὸ τοὺς νομιζομένους ὅτι εἶναι σοφοί, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐκεῖ περισσότερον ἀπὸ διουδήποτε ἀλλοῦ θὰ ἐλέγξω τὸ μαντεῖον καὶ θὰ ἀποδείξω εἰς τὸν χρησμόν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι σοφώτερός μου, σὺ δὲ εἰπεις ἐμένα. Ἐξετάζων λοιπὸν μετ' ἐπιμονῆς αὐτὸν καὶ συζητῶν μετ' αὐτοῦ — δὲν εἶναι δὲ καθόλου ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὸ δινομά του, πάντως ἦτο κάποιος ἀπὸ τοὺς πολιτικούς αὐτὸς μὲ τὴν ἔξετασιν τοῦ ὅποιου ἐπαθα, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, αὐτὴν τὴν ἔκπληξιν — ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐφαίνετο μὲν ὅτι ἦτο σοφός καὶ εἰς ἄλλους πολλούς καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν ἔαυτόν του, ἀλλὰ δὲν ἦτο. Ἐν συνεχείᾳ προσεπάθουν νὰ τοῦ δείξω, ὅτι ἐνόμιζε μὲν πῶς εἶναι σοφός, ἀλλὰ δὲν ἦτο. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ δοκιμάζων καὶ εἰς ἐκεῖνον ἔγινα μισητής καὶ εἰς πολλούς ἄλλους ἐκ τῶν παρόντων. "Οταν δὲ τέλος πάντων ἀνεχώρησα, ἐσκεπτόμην ἐνδομύχως, ὅτι ἐγὼ εἴμαι σοφώτερος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, διότι σχεδὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς δυό μας δὲν γνωρίζει τίποτε καλὸν καὶ ὡφέλιμον, ἀλλὰ αὐτὸς μὲν νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι χωρὶς νὰ γνωρίζῃ, ἐνῷ ἐγὼ οὕτε γνωρίζω οὕτε νομίζω ὅτι γνωρίζω. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐγὼ εἴμαι σοφώτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν μικράν αὐτὴν λεπτομέρειαν, ὅτι δσα δὲν γνωρίζω, δὲν νομίζω, ὅτι τὰ γνωρίζω. Μετὰ ταῦτα ἐπλη-

σίασσα κάποιον ἄλλον ἐκ τῶν νομίζομένων σοφωτέρων ἔκεινου καὶ ἐσχημάτισα πάλιν τὴν ἰδίαν γνώμην. Ἐλλὰ καὶ ἐδῶ ἔγινα μισητὸς καὶ εἰς ἔκεινον καὶ εἰς ἄλλους πολλούς.

VII. "Γιτερα πλέον ἥρχισα νὰ πλησιάζω ὅλους κατὰ σειράν. Ἀντελαμβανόμην βεβαίως ὅτι ἔγινόμην μισητὸς καὶ ἐλυπούμην καὶ ἐφοβούμην δι' αὐτό, ἀλλὰ ἐφρόνουν ὅτι ήτο ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῶ σοθιαρώτατα μὲ τὸ νόημα τοῦ θείου χρησμοῦ. Ἔπειτε λοιπὸν διὰ τὴν ἔξετασιν τοῦ χρησμοῦ νὰ πλησιάζω ὅλους, ὅσοι ἐνομίζοντο ὅτι γνωρίζουν κάτι. Καὶ — μὰ τὸν κύνα — ὡς ἀνδρες Ἀθηναῖοι, διότι πρέπει νὰ σᾶς εἰπῶ ὅλην τὴν ἀλήθειαν, διεπίστωσα πραγματικῶς, κατὶ παράδοξον· οἱ ἀνθρωποι ἔκεινοι ποὺ ἐθεωροῦντο ἄριστοι εἰς τὸ ἔργον των μοῦ ἐφάνησαν, ὅταν ἔξηταζον αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὅτι σχεδὸν ἡγνόουν τὰ πλεῖστα, ἐνῷ ἄλλοι ποὺ ἐθεωροῦντο κατώτεροι ήσαν ἴκανώτεροι νὰ σκέπτωνται λογικῶς. Πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς ἐκθέσω ὄλοκληρον τὴν περιπλάνησίν μου, διότι είχον ἐπιδοθῆ εἰς μίαν ἐπίπονον ἐργασίαν, διὰ νὰ ἐλέγξω τὸ νόημα τοῦ χρησμοῦ. Μετὰ τοὺς πολιτικούς ἐστράφην πρὸς τοὺς ποιητὰς τῶν τραγῳδιῶν καὶ τῶν διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐδῶ θὰ συλλάβω ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν ἑαυτόν μου ὡς ἀμαθέστερον ἔκεινων. Ἐλάμβανον λοιπὸν ἀνὰ γειρας τὰ ποιήματα αὐτῶν, τὰ ὄποια μοῦ ἐφαίνετο ὅτι είχον ἐπεξεργασθῆ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἡρώτων αὐτούς τί ἐννοοῦν, διὰ νὰ μάθω καὶ κάτι ἀπὸ αὐτούς. Ἐντρέπομαι, ὡς ἀνδρες, νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν εἰπῶ. Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ, ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ παρόντες θὰ ἔδιδον καλυτέρας ἀπαντήσεις, δι' ἐκεῖνα τὰ ὄποια είχον συνθέσει ἔκεινοι. Ἐσχημάτισα λοιπὸν καὶ περὶ τῶν ποιητῶν τὴν γνώμην ἐν συντομίᾳ ὅτι δὲν συνθέτουν τὰ ποιήματά των ἀπὸ σοφίαν, ἀλλ' ἀπὸ κάποιο φυσικὸν χάρισμα καὶ θείαν ἔμπνευσιν, ὅπως οἱ μάντεις οἱ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ οἱ συνθέτοντες τοὺς χρησμούς. Διότι καὶ αὐτοὶ λέγουν πολλὰ καὶ καλά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα λέγουν. Κάτι παρόμοιον μοῦ ἐφάνη ὅτι παθαίνουν καὶ οἱ ποιηταί, ἀντελήφθην δὲ συγχρόνως, ὅτι ἔξι αιτίας τῆς ποιήσεως ἐνόμιζον, ὅτι ήσαν σοφώτατοι ἀνθρωποι καὶ διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα, διὰ τὰ ὄποια δὲν ήσαν. Ἀνεχώρουν λοιπὸν καὶ ἀπὸ αὐτούς μὲ τὴν γνώμην, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος αὐτῶν κατὰ τὴν ἰδίαν λεπτομέρειαν ποὺ ἤμην ἀνώτερος καὶ τῶν πολιτικῶν.

VIII. Εἰς τὸ τέλος πλέον ἡρχισα νὰ μεταβαίνω καὶ πρὸς τοὺς χειροτέχνας, διότι εἶχον συναίσθησιν, ὅτι δὲν γνωρίζω σχεδὸν τίποτε, ἐνῷ αὐτοὺς ἥμην βέβαιος, ὅτι θὰ τοὺς εὔρισκον νὰ γνωρίζουν πολλὰ καὶ καλά. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο βέβαια δὲν ἡπατήθην αὐτοὶ ἐγνώριζον ὅσα ἐγὼ ἡγνόσουν καὶ κατὰ τοῦτο ἡσαν σοφῶτεροί μου. 'Αλλά, ὡς ἄνδρες, 'Αθηναῖοι, ἀντελήφθην ὅτι καὶ οἱ καλοὶ τεχνίται εἶχον τὸ ἴδιον ἐλάττωμα μὲ τοὺς ποιητάς. 'Ο καθένας ἐπειδὴ ἔχρησιμοποίει καλὰ τὴν τέχνην του, εἴχε τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτόν του σοφώτατον καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ζητήματα, τὰ σπουδαιότατα. Καὶ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο ἐπεσκίαζε τὴν πραγματικὴν σοφίαν των, τόσον, ὡστε νὰ ἐρωτῶ τὸν ἑαυτόν μου ἐξ ὀνόματος τοῦ χρησμοῦ, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο θὰ ἐδεχόμην: νὰ μείνω εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ εἴμαι, χωρὶς νὰ ἔχω οὕτε τὴν σοφίαν των οὕτε τὴν ἀμάθειαν των ἢ νὰ τὰ ἔχω καὶ τὰ δύο ὅπως ἐκεῖνοι; "Εδωσα δὲ τὴν ἀπόκρισιν καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου καὶ εἰς τὸν χρησμόν, ὅτι μοῦ εἶναι ὠφέλιμον νὰ μείνω εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ εἴμαι.

IX. Ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔρευναν, ὡς ἄνδρες 'Αθηναῖοι, ἐγεννήθησαν ἐναντίον μου πολλὰ μίση ἐπικινδυνότατα καὶ βαρύτατα, ὡστε νὰ προέλθουν ἐξ αὐτῶν πολλαὶ συκοφαντίαι καὶ νὰ μοῦ ἀποδοθῇ ἡ ὄνομασία τοῦ σοφοῦ. Διότι οἱ ἑκάστοτε παρόντες νομίζουν, ὅτι εἴμαι σοφός, εἰς τὰ ζητήματα εἰς τὰ ὄποια ἔξελέγχω τοὺς ἄλλους, ἐνῷ ἀποδεικνύεται, ὡς ἄνδρες 'Αθηναῖοι, ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα σοφὸς εἶναι μόνον ὁ Θεός καὶ τὸ νόημα τοῦ χρησμοῦ εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ἔχει ἐλαχίστην ἀξίαν ἢ μᾶλλον οὐδεμίαν. Καὶ φαίνεται ὅτι ὁ χρησμὸς δὲν ἀναφέρεται προσωπικῶς εἰς τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομά μου φέρων ἐμὲ ὡς παράδειγμα, σὰν νὰ ἤθελε νὰ εἰπῇ: ὡς ἄνθρωποι, σοφώτατος εἶναι ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει κατανοήσει, ὅπως ὁ Σωκράτης, ὅτι ἡ σοφία του πραγματικὰ δὲν ἀξίζει τίποτε. Αὐτὴν τὴν ἔρευναν ἔξακολουθῶ ἐγὼ καὶ τώρα ἀκόμη νὰ κάμων κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ περιεργάμενος ἔξετάζω ὄποιονδήποτε ἐντόπιον ἢ ζένον, ποὺ νομίζω ὅτι εἶναι σοφός, καὶ ὅταν μοῦ φανῆ ὅτι δὲν εἶναι, ἐκτελῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑποδεικνύω, ὅτι δὲν εἶναι σοφός. Καὶ ἔνεκα τῆς φροντίδος αὐτῆς οὕτε μὲ κανένα ζήτημα τῆς πόλεως μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθῶ σοβαρῶς, οὕτε μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ οἴκου μου, ἀλλὰ εὐρίσκομαι εἰς μεγίστην πενίαν διὰ τὴν ἀφοσίωσίν μου εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

Χ. Ής νὰ μὴ ἔφθανον δὲ αὐτά, οἱ νέοι ποὺ ἔχουν πολὺν χρόνον διαθέσιμον, οἱ νιὸι τῶν πλουσιωτάτων, μὲ παρακολουθοῦν αὐθορμήτως καὶ ὅχι μόνον εὐχαριστοῦνται νὰ ἀκούουν τὴν ἐξέτασιν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔδιοι πολλὰς φοράς μιμούμενοι ἐμένα ἐπιχειροῦν νὰ ἐξετάζουν ἄλλους. Νομίζω δέ, ὅτι εύρισκουν μεγάλην ἀφθονίαν ἀνθρώπων, ποὺ πιστεύουν μὲν ὅτι γνωρίζουν κάτι ἀξιόλογον, ἀλλὰ γνωρίζουν ἡ διάλιγα ἀσήμαντα ἢ τίποτε. Κατόπιν οἱ ἐλεγχόμενοι ἀπὸ αὐτοὺς ὀργίζονται ὅχι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των ἀλλ' ἐναντίον ἐμοῦ καὶ λέγουν ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι ἔνας κάκιστος ἀνθρώπος καὶ διαφθείρει τοὺς νέους. Καὶ ὅταν κανεὶς τοὺς ἔρωτῷ μὲ ποίας πράξεις καὶ μὲ ποίαν διδασκαλίαν, δὲν ἔχουν τίποτε νὰ εἰποῦν καὶ εύρισκονται ἐν ἀγνοίᾳ, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φάνωνται ἀγνοοῦντες λέγουν αὐτὰ τὰ πρόχειρα, ποὺ λέγονται ἐναντίον ὅλων τῶν φιλοσοφούντων, ὅτι δηλαδὴ (ὁ Σωκράτης) ἐξετάζει τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ὅτι δὲν πιστεύει θεούς καὶ ὅτι κάμνει τὸ ἀδικον δίκαιον. Διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν θὰ εἰχον διάθεσιν νὰ εἰποῦν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀποκαλύπτονται ὡς προσποιούμενοι ὅτι γνωρίζουν κάτι, ἐνῷ δὲν γνωρίζουν τίποτε.

'Επειδὴ λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμην μου ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἀλαζόνες καὶ δξύθυμοι καὶ πολλοὶ καὶ ὄμιλοι περὶ ἐμοῦ μὲ σύστημα καὶ μὲ πειστικότητα, ἔχουν γεμίσει τὰ ἕπτά σας μὲ τὴν μακροχρόνιον καὶ ἐπίμονον διαβολήν των. 'Εξ ὀνόματος αὐτῶν ἐπετέθησαν ἐναντίον μου καὶ ὁ Μέλητος, ὁ "Ανυτος καὶ ὁ Λύκων. 'Ο Μέλητος ἀγανακτῶν ἐναντίον μου διὰ τοὺς ποιητάς, ὁ "Ανυτος διὰ τοὺς χειροτέχνας καὶ τοὺς πολιτικούς καὶ ὁ Λύκων διὰ τοὺς ρήτορας. "Ωστε, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν ἀρχήν, θὰ μοῦ ἐφαίνετο θαῦμα, ἐὰν κατώρθωνα εἰς τόσον διάλιγην ὥραν νὰ ἐξαφανίσω ἀπὸ τὸν νοῦν σας διαβολήν, ἡ ὁποίᾳ ἔχει λάβει τοιαύτας διαστάσεις.

Αὕτη εἶναι, ὡς ἄνδρες 'Αθηναῖοι, ἡ ἀλήθεια διὰ σᾶς (τοὺς δικαστάς). Καὶ τὴν εἶπα ὅλην χωρὶς νὰ ἀποκρύψω καὶ χωρὶς νὰ μετριάσω τίποτε, οὔτε μέγα οὔτε μικρόν. Γνωρίζω βεβαίως, ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτὴ μὲ κάμνει μισητόν. Τοῦτο ὅμις ἀποδεικνύει ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐναντίον μου διαβολὴ καὶ αὐτὰ τὰ αἴτια της. Καὶ ἐὰν ἐξετάσετε αὐτὰ εἴτε τώρα εἴτε τὸ μέλλον, ἔτσι θὰ τὰ εὑρετε.

'Ανασκευὴ τῆς κατηγορίας τοῦ Μελήτου.

XI. Δι’ ἐκεῖνα λοιπὸν ποὺ μὲ κατηγόρουν οἱ πρῶτοι κατήγοροί μου ἃς εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἴπα ὡς ἀπολογία μου ἐνώπιόν σας. Τώρα θὰ προσπαθήσω νὰ ἀτολογηθῶ πρὸς τὸν Μέλητον, τὸν ἐνάρετον καὶ φιλόπατριν, καθὼς λέγει, καὶ τοὺς μετέπειτα κατηγόρους. "Ἄς ἔξετάσωμεν δηλαδὴ τὴν ἔνορκον καταγγείλαν τούτων, ὡσὰν νὰ εἶναι ἄλλοι κατήγοροι. 'Η διατύπωσις εἶναι περίπου ἡ ἔξης: λέγει ὅτι ὁ Σωκράτης, διαπρέπτει ἔγκλημα, διότι διαφθείρει τοὺς νέους καὶ διότι δὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς ποὺ πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ πιστεύει ἄλλας θεότητας νέας. 'Η κατηγορία εἶναι τοιαύτη περίπου καὶ ἃς ἔξετάσωμεν τὰ στοιχεῖα τῆς ἔνα — ἔνα.

Λέγει λοιπόν, ὅτι διαπράττω ἔγκλημα, διότι διαφθείρω τοὺς νέους. 'Εγὼ ὅμως, δὲ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ἴσχυρίζομαι ὅτι διαπράττει ἔγκλημα ὁ Μέλητος, διότι ἀστειεύεται περὶ ζητημάτων σοβαρῶν, δηλαδὴ μὲ ἐλαφρὰν συνείδησιν ἐμπλέκει ἄλλους ἀνθρώπους εἰς δίκας, προσποιούμενος ὅτι σπουδαιολογεῖ καὶ ἐνδιαφέρεται περὶ ζητημάτων, διὰ τὰ ὅποια καθόλου δὲν ἐφρόντισεν ἔως τώρα. "Οτι δὲ τοῦτο εἶναι ὅπως τὸ λέγω, θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ κάμω φανερὸν καὶ πρὸς ὑμᾶς.

XII. Κύμε μου τὴν χάριν, δὲ Μέλητε, καὶ εἰπέ μου· σὲ ἐνδιαφέρει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ πῶς οἱ νέοι θὰ γίνουν ἄριστοι; — Βεβαιότατα. Εμπρὸς λοιπὸν εἰπὲ πρὸς αὐτούς (τοὺς δικαστάς), ποῖος κάμνει τοὺς νέους καλυτέρους. Εἶναι βέβαια φανερὸν πῶς τὸ γνωρίζεις, ἐφ' ὅσον σὲ ἐνδιαφέρει. Διότι, ἀφοῦ ἀνεκάλυψες αὐτὸν ποὺ τοὺς διαφθείρει, καθὼς λέγεις, καὶ μὲ ἔφερες κατηγορούμενον ἐνώπιον αὐτῶν ἐδῶ, λέγε τώρα καὶ φανέρωσε εἰς αὐτούς, ποῖος τοὺς κάμνει καλυτέρους. Βλέπεις, δὲ Μέλητε, ὅτι τοῦτο εἶναι ἐντροπὴ καὶ ἀποδεικνύει τρανῶς αὐτὸ ποὺ λέγω ἔγώ, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐνδιεφέρθης καθόλου διὰ τὸ ζητημα τοῦτο; Λέγε λοιπόν, φίλε, ποῖος τοὺς κάμνει καλυτέρους; — Οἱ νόμοι. — Μὰ δὲν ἐρωτῶ αὐτό, φίλατα, ἀλλὰ ποῖος ἀνθρωπος, ὁ ὅποιος γνωρίζει πρῶτα πρῶνα καὶ τοὺς νόμους. — Αὐτοί, οἱ δικασταί, δὲ Σωκράτη. — Πῶς εἰπεις, δὲ Μέλητε, αὐτοὶ ἐδῶ εἶναι ίκανοι νὰ μορφώνουν τοὺς νέους καὶ νὰ τοὺς κάμνουν καλυτέρους; — Μάλιστα. — Ολοι ἡ μήπως μερικοὶ ἔξ αὐτῶν ναὶ

καὶ μερικοὶ ὅχι; — "Ολοι. — 'Ωραῖα τὰ λέγεις, μὰ τὴν "Ηραν, καὶ παρουσιάζεις μεγάλην ἀφθονίαν ὡφελούντων. 'Αλλὰ δὲν μᾶς λέγεις, αὐτοὶ ἐδῶ οἱ ἀκροαταὶ κάμνουν τοὺς νέους καλυτέρους ἢ ὅχι; — Καὶ αὐτοὶ. — Οἱ βουλευταί; — Καὶ οἱ βουλευταί. — 'Αλλὰ μήπως, ὅτι Μέλητε, ὅσοι λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου διαφθείρουν τοὺς νέους; "Η καὶ ἔκεινοι ὅλοι τοὺς κάμνουν καλυτέρους; — Καὶ ἔκεινοι. — Καθὼς φαίνεται λοιπὸν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς ἐμοῦ κάμνουν τοὺς νέους ἀρίστους πολίτας, καὶ μόνον ἐγώ τοὺς διαφθείρω. Αὐτὸ δέννοεῖς; — Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔννοω, χωρὶς καμίαν ἀμφιβολίαν. — Ποιὸ δυστυχισμένον μὲ θεωρεῖς. 'Αλλὰ σὲ παρακαλῶ ἀπάντησέ μου· ἔχεις τὴν γνώμην ὅτι καὶ διὰ τοὺς ἵππους τὸ ἔδιον συμβαίνει, δηλαδὴ ὅτι αὐτοὶ ποὺ τοὺς βελτιώνουν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅτι μόνον κάποιος τοὺς διαφθείρει; "Η ὅλως ἀντιθέτως, ἔκεινος ποὺ ἡμπορεῖ νὰ τοὺς κάμνῃ καλυτέρους εἶναι ἔνας, ἢ πολὺ διάλυτοι, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τοὺς ἵππους, ἐνῷ οἱ πολλοὶ ἂν ἀνακατεύωνται μὲ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς μεταχειρίζωνται, τοὺς χειροτερεύουν; Δὲν εἶναι βέβαιον αὐτό, ὅτι Μέλητε, καὶ διὰ τοὺς ἵππους καὶ δὲ διὰ τὰ ἄλλα ζῶα; 'Ασφαλῶς εἶναι βέβαιον, εἴτε ἀρνηθῆτε σὺ καὶ ὁ "Ανυτος εἴτε παραδεχθῆτε. Διότι μεγάλη θάληταν ἡ εὐτυχία τῶν νέων, ἂν ἔνας μόνον τοὺς διαφθείρῃ, οἱ δὲ ἄλλοι τοὺς ὡφελοῦν. "Ετσι βέβαια, ὅτι Μέλητε, ἀρκετὰ ἀποδεικνύεται ὅτι οὐδέποτε ἐνδιαφέρθηκες διὰ τοὺς νέους καὶ γίνεται δόλοφάνερη ἡ ἀμέλεια σου, ὅτι δηλαδὴ ποτὲ δὲν ἐφρόντισες διὰ τὰ ζητήματα ποὺ κατηγορεῖς ἐναντίον μου.

XIII. Εἰπέ μας ἀκόμη, πρὸς Θεοῦ, ὅτι εἶναι καλύτερον νὰ κατοικῇ κανεὶς μὲ πολίτας καλοὺς ἢ κακούς; 'Απάντησε, φίλε, γιατὶ δὲν σὲ ἐρωτῶ κάτι δύσκολον. Δὲν συμφωνεῖς, ὅτι οἱ κακοὶ κάμνουν κάτι κακὸν εἰς ὅσους ἔκάστοτε εἶναι πλησίον τους, οἱ δὲ καλοὶ κάμνουν κάτι καλόν; — Βεβαιότατα. — 'Τύπαρχει λοιπὸν κανεὶς ὁ δόποιος προτιμᾶς νὰ βλάπτεται παρὰ νὰ ὡφελῆται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς συντροφιᾶς του; 'Απάντησε, φίλε, διότι ὁ νόμος διατάσσει νὰ ἀπαντᾶς. 'Τύπαρχει κανεὶς ποὺ θέλει νὰ βλάπτεται; — "Οχι βέβαια. Λοιπὸν διὰ ποῖον ἀπὸ τὰ δύο μὲ καταγγέλλεις ἐδῶ, ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους καὶ τοὺς κάμνων κακοὺς μὲ τὸ θέλημά σου. — Λοιπὸν, ὅτι Μέλητε, σύ, ποὺ εἶσαι τόσον νέος, εἶσαι τόσον σοφώτερος ἀπὸ μένα, ποὺ εἴμαι τόσον ἡλικιωμένος, ὥστε σὺ ἔχεις ἀντιληφθῆ ὅτι οἱ κακοὶ κάμνουν κάτι κακὸν εἰς ἔκεινους ποὺ

έκάστοτε εύρισκονται μαζί των, οἱ δὲ καλοὶ κάτι καλόν, ἐνῷ ἐγὼ ἔχω φθάσει εἰς τόσην ἀμάθειαν, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζω καὶ τοῦτο ἀκόμη, ὅτι, ἂν καταστήσω κακὸν κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συναναστρέφομαι, θὰ κινδυνεύσω νὰ πάθω κάτι κακὸν ἀπὸ αὐτόν ; Εἶναι δυνατὸν νὰ κάμω μὲ τὴν θέλησίν μου τόσον μέγχα κακὸν εἰς τὸν ἑκυτόν μου, ὅπως λέγεις σύ ; 'Ως πρὸς αὐτό, ὁ Μέλητε, ἐγὼ δὲν σὲ πιστεύω, νομίζω δὲ ὅτι καὶ κανεὶς ἄλλος. 'Αλλὰ ἡ δὲν διαφθείρω τοὺς νέους ἡ τοὺς διαφθείρω χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ὥστε σὺ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ψεύδεσαι. 'Εὰν βέβαια διαφθείρω χωρὶς νὰ τὸ θέλω, δὲν ὑπάρχει νόμος νὰ μὲ φέρῃς εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοιοῦτον ἀδίκημα ἀκούσιον, ἀλλὰ ἔχεις ὑποχρέωσιν, ἀφοῦ μὲ πάρης ἰδιαιτέρως, νὰ μὲ διαφωτίσῃς καὶ νὰ μὲ νουθετήσῃς, διότι εἴναι φανερὸν ὅτι, ἂν διδαχθῶ, θὰ παύσω ἑκεῖνο ποὺ πράττω χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Σὺ δῆμας ὅχι μόνον ἀπέφυγες καὶ δὲν ἡθέλησες νὰ μὲ πλησιάσῃς καὶ νὰ μὲ διαφωτίσῃς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔφερες κατηγορούμενον ἐδῶ, ὅπου ὁ νόμος ὅρίζει νὰ φέρουν ἑκείνους ποὺ χρειάζονται τιμωρίαν καὶ ὅχι διδασκαλίαν.

XIV. Λοιπόν, ὡς ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπεδείχθη αὐτὸ ποὺ ἔλεγον, ὅτι ὁ Μέλητος δὲν ἔδειξε ποτὲ δί' αὐτὰ τὰ ζητήματα κανένα ἐνδιαφέρον, οὔτε μεγάλο οὔτε μικρόν. 'Ἐν τούτοις λέγε μας ἀκόμη, ὁ Μέλητε, πῶς ἐννοεῖς ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους ; Μήπως σύμφωνα μὲ τὴν διατύπωσιν τῆς καταγγελίας ποὺ ἔκαμες, ἐννοεῖς ὅτι τοὺς διαφθείρω διδάσκων αὐτούς νὰ μὴ πιστεύουν τοὺς θεούς, τοὺς ὄποιους πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ νὰ πιστεύουν ἄλλας νέας θεότητας ; Δὲν λέγεις ὅτι διδάσκων αὐτὰ τοὺς διαφθείρω ; — Βεβαιότατα, αὐτὰ ἀκριβῶς λέγω.— Λοιπόν, ἐν δινόματι αὐτῶν τούτων τῶν θεῶν, ὁ Μέλητε, περὶ τῶν ὄποιων τώρα γίνεται λόγος, ὡμίλησε σαφέστερον καὶ πρὸς ἐμένα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἐγὼ δὲν ἡμπορῶ νὰ καταλάβω ποῖον ἀπὸ τὰ δύο ἐννοεῖς. Μήπως ὅτι ἐγὼ διδάσκω τοὺς νέους νὰ πιστεύουν, ὅτι ὑπάρχουν κάποιοι θεοὶ καὶ ἐπομένως παραδέχομαι καὶ ἐγὼ θεοὺς καὶ δὲν εἴμαι ἐντελῶς ἄθεος, οὔτε ἔνοχος τοιαύτης παρανομίας, δὲν πιστεύω δῆμας τοὺς θεούς ποὺ πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ κάποιοις ἄλλους καὶ μοῦ ἀποδίδεις αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατηγορίαν, ὅτι διδάσκω ἄλλους θεούς ; "Η μήπως μὲ κατηγορεῖς, ὅτι δὲν παραδέχομαι καθόλου θεούς καὶ διδάσκω αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ; — Αὐτὸ ἐννοῶ, ὅτι δὲν παραδέχεσαι καθόλου θεούς. — Ω ἀξιοθάумαστε Μέλητε, πρὸς ποῖον σκοπὸν

τὰ λέγεις αὐτά ; "Ωστε λοιπὸν ἐγώ δὲν πιστεύω, ὅτι εἶναι θεὸς οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἡ σελήνη ὅπως πιστεύουν οἱ ἄλλοι ἀνθρωποι ; — Μὰ τὸν Δία, ὃ ἀνδρες δικασταί, δὲν πιστεύει, διότι λέγει ὅτι ὁ μὲν ἥλιος εἶναι λίθος, ἡ δὲ σελήνη γῆ.—Τοῦ Ἀναξαγόρου νομίζεις πῶς εἶσαι κατήγορος, φίλε Μέλητε, καὶ τόσον καταφρονεῖς αὐτοὺς ἐδῶ (τοὺς δικαστάς) καὶ τόσον τοὺς νομίζεις ἀγραμμάτους, ὡστε νὰ μὴ γνωρίζουν, ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ αὐτὰς τὰς θεωρίας ; Καὶ περιμένουν οἱ νέοι νὰ μάθουν ἀπὸ μένα αὐτά, ποὺ μποροῦν νὰ τὰ ἀγοράσουν ἀπὸ τὴν ὄρχηστρα τοῦ Θεάτρου δίδοντες τὸ πολὺ μίαν δραχμὴν καὶ νὰ γελοῦν εἰς βάρος τοῦ Σωκράτους, ἐὰν προσποιηταὶ ὅτι εἶναι ἴδιαι του γνῶμαι, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι τόσον παράλογοι ; 'Αλλά, ἐν δύνοματι τοῦ Διὸς αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχεις δὲν ἐμέ, ὅτι δὲν παραδέχομαι καθόλου πῶς ὑπάρχει θεός ; — Μὰ τὸν Δία, δὲν παραδέχεσαι τίποτε οὔτε ἔχνος.—Λέγεις πράγματα ποὺ δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὰ πιστεύῃ κανείς, ὃ Μέλητε, καὶ πρὸ πάντων, κατὰ τὴν γνώμην μου, οὔτε σὺ ὁ ἴδιος . "Εχω τὴν γνώμην, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι αὐτὸς ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι ἀναιδῆς καὶ θρασὺς καὶ ἔκαμε αὐτὴν τὴν καταγγελίαν μόνον καὶ μόνον ἀπὸ ἀναίδειαν καὶ θρασύτητα καὶ νεανικήν ἐπιπολαιότητα. Διέτι δύμοιάζει μὲν ἀνθρωπὸν, ποὺ συνθέτει αἰνιγμα καὶ θέλει νὰ δοκιμάσῃ «τάχα θὰ καταλάβῃ ὁ περίφημος σοφὸς Σωκράτης, ὅτι ἐγὼ ἀστειεύομαι καὶ ἀντιφάσκω πρὸς τὸν ἔαυτόν μου ἢ θὰ ἔξαπατήσω καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀκροατάς»; Μοῦ φαίνεται δηλαδὴ ὅτι εἰς τὴν καταγγελίαν του ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἔαυτόν του, ὡσὰν νὰ λέγῃ «διαπράττει ἀδικηματικά ὁ Σωκράτης, διότι δὲν πιστεύει θεούς, ἀλλὰ πιστεύει θεούς»). Καὶ τοῦτο βέβαια εἶναι χαρακτηριστικὸν ἀστειευμένου.

XV. Κοιτάξατε, ὃ ἀνδρες, μαζί μου, πῶς ἐσχημάτισα τὴν γνώμην, ὅτι λέγει αὐτά. Σὺ δέ, ὃ Μέλητε, κάμε μας τὴν χάριν νὰ ἀποκριθῆς. Καὶ ἂς ἔχετε πάντοτε κατὰ νοῦν αὐτὸ ποὺ σᾶς παρεκάλεσα κατ' ἀρχάς, νὰ μὴ μοῦ δημιουργῆτε θόρυβον, ἢν διεξάγω τὴν συζήτησιν κατὰ τὸν συνηθισμένον μου τρόπον. Τύπάρχει κανείς, ὃ Μέλητε, ὁ ὄποιος πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλὰ δὲν πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρωποί ; "Ἄς ἀπαντᾷ, ὃ ἀνδρες, καὶ ἂς μὴ λέγῃ ἄλλα τῶν ἄλλων διὰ νὰ κάμην θόρυβον. Τύπάρχει κανείς ποὺ δὲν παραδέχεται ὅτι ὑπάρχουν ἵπποι, ἀλλὰ παραδέχεται πῶς ὑπάρχουν ἵππικά πράγματα ; "Η νὰ μὴν παραδέχεται αὐλητὰς καὶ νὰ παραδέχεται αὐλητικὰ πρά-

γματα; Δέν ύπάρχει, όριστε ἄνθρωπε. Τὸ λέγω ἐγὼ διὰ σὲ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἐδῶ, ὅφου σὺ δὲν θέλεις, νὰ ἀποκρίνεσαι. Ἀλλ' ἀποκρίσου τούλαχιστον εἰς αὐτὴν τὴν ἑρώτησιν ύπάρχει κανεὶς ποὺ πιστεύει ὅτι ύπάρχουν δαιμόνια, ἀλλὰ δὲν πιστεύει, ὅτι ύπάρχουν δαιμονες; — Δὲν ύπάρχει. — Πόσον μὲ νύχαρίστησες, ποὺ ἀπεκρίθης τέλος πάντων πιεζόμενος ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ. Λοιπὸν παραδέχεται πώς πιστεύω καὶ διδάσκω δαιμόνια, εἴτε νέα εἴτε παλαιά. Πάντως κατὰ τὴν ὁμοιογίαν σου πιστεύω δαιμόνια, καὶ μάλιστα ἐβεβαίωσες τοῦτο ἐνόρκως ἐνώπιον τοῦ ἀρχοντος. Ἐφ' ὅσον δὲ πιστεύω δαιμόνια, ἀσφαλῶς εἶμαι ἡναγκασμέσμένος νὰ πιστεύω καὶ δαιμονας. Δὲν εἶναι ἔτσι; "Ετσι εἶναι. Σὲ θεωρῶ συμφωνοῦντα, ἀφοῦ δὲν ἀπαντᾷς. Τοὺς δαιμονας, ἀν δὲν ἀπατῶμαι, τοὺς νομίζομεν θεοὺς η̄ υἱοὺς θεῶν; Συμφωνεῖς η̄ ὅχι; — Βεβαιότατα. — Λοιπὸν ἀφοῦ πιστεύω πώς. ύπάρχουν δαιμονες, ὅπως συμφωνεῖς καὶ σύ, ἐὰν μὲν οἱ δαιμονες εἶναι κάποιοι θεοί, τότε ἐπιβεβαιώνεται αὐτὸ ποὺ λέγω, ὅτι σὺ συνθέτεις αἰνίγματα καὶ ἀστειεύεσαι μὲ τὸ νὰ λέγης, ὅτι ἐγὼ δὲν πιστεύω θεοὺς καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅτι πιστεύω θεούς, ἀφοῦ βέβαια πιστεύω πώς ύπάρχουν δαιμονες. Ἐὰν πάλιν οἱ δαιμονες εἶναι νόθια τέκνα θεῶν, η̄ ἐκ νυμφῶν η̄ ἐκ τινῶν ἄλλων γυναικῶν, τῶν ὅποιων τέκνα ὄνομάζονται, ποιος ἄνθρωπος θὰ ἐπίστευεν ὅτι ύπάρχουν τέκνα θεῶν, ἀλλὰ δὲν ύπάρχουν θεοί; Τοῦτο θὰ η̄το παράλογον, ὅπως ἐὰν παρεδέχετο κανεὶς ὅτι ύπάρχουν τέκνα τῶν ἵππων η̄ τῶν ὄνων, ἀλλὰ δὲν παρεδέχετο, ὅτι ύπάρχουν ἵπποι η̄ ὄνοι. Λοιπὸν Μέλητε, ἔξαπαντος σὺ ἔκαμες αὐτὴν τὴν καταγγελίαν η̄ διὰ νὰ δοκιμάσῃς τὴν νοημοσύνην ἐμοῦ καὶ τῶν δικαστῶν, η̄ διότι δὲν εὔρισκες ἐναντίον μου οὐδεμίαν ἀληθῆ παρανομίαν. Ἀλλὰ δὲν ύπάρχει κανεὶς τρόπος νὰ πείσῃς οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ἔστω καὶ μὲ δλίγον νοῦν, ὅτι εἶναι δυνατὸν ἔνας ἄνθρωπος νὰ πιστεύῃ εἰς δαιμόνια καὶ θεῖα, ὁ Ἰδιος δὲ νὰ μὴ πιστεύῃ μήτε δαιμονες μήτε θεούς.

Δ'

Δικαιολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του.

XVI. Ἐπομένως, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ ὅτι δὲν εἶμαι ἔνοχος τῆς παρανομίας, διὰ τὴν ὅποιαν μὲ κατηγορεῖ ὁ Μέλητος, δὲν χρειάζεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, μακρὰν ἀπόλογίαν, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετὰ ὅσα ἐλέγχησαν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ἐδη-

μιουργήθη έναντίον μου μεγάλο μῆσος καὶ μάλιστα ἐκ μέρους πολλῶν ἀνθρώπων, νὰ εἰσθε βέβαιοι, ὅτι εἶναι ἀληθές. Καὶ ἐκεῖνο τὸ ὄποιον θὰ μὲ καταδικάσῃ, ἢν βέβαια μὲ καταδικάσῃ, δὲν εἶναι ὁ Μέλητος καὶ ὁ "Ανυτος, ἀλλὰ ἡ διαβολὴ καὶ ὁ φθόνος τῶν πολλῶν. Αὐτά, καθὼς γνωρίζετε, καὶ πολλοὺς ἄλλους καλούς πολίτας κατεδίκασαν, νομίζω δὲ ὅτι καὶ θὰ ἔξακολουθήσουν νὰ καταδικάσουν δὲν ὑπάρχει δὲ κανεὶς φόβος νὰ σταματήσῃ εἰς ἐμένα τὸ κακόν.

"Ισως λοιπὸν μοῦ εἴπη κανείς: «ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, Σωκράτη, δὲν ἐντρέπεσαι νὰ ἀσχολησαι μὲ ἀσχολίαν, ἐκ τῆς ὄποιας τώρα κινδυνεύεις νὰ ἀποθάνῃς;» Έγὼ θὰ ἔδιδον εἰς αὐτὸν τὴν ἔξῆς δικαίαν ἀπάντησιν: «δὲν ὄμιλεῖς ὥσπερ φρόνιμος, καλέ μου κύριε, ἂν νομίζῃς ὅτι ὁ ἀνθρώπως ποὺ ἔχει κάποιαν ἀξίαν, ἔστω καὶ μικράν, πρέπει νὰ λογαριάζῃ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ἢ τὸν θάνατον καὶ διὰ νὰ ἔξετάζῃ τοῦτο μόδυνον εἰς τὰς πράξεις του, ἂν κινδύνι εἶναι δίκαιιο ή ἀδίκοι, καὶ ἂν εἶναι πράξεις χρηστοῦ ἀνθρώπου ἢ φαύλου. Διότι σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους σου θὰ ἤσαν φαῦλοι καὶ ὅσοι ἡμίθεοι ἐφοινεύθησαν εἰς τὴν Τροίαν καὶ πρὸ πάντων ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος, ὁ ὄποιος τόσον πολὺ κατεφρόνησε τὸν κίνδυνον, διὰ νὰ μὴ παραδεχθῇ κάτι ταπεινωτικόν, ὥστε, ὅταν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ποὺ ἦτο θεά, βλέπουσα αὐτὸν νὰ βιάζεται νὰ φονεύσῃ τὸν "Εκτορα, τοῦ εἴπε τὰ ἔξῆς περίπου, ὅπως μοῦ ἔρχονται εἰς τὸ νοῦν: «Ἄπαιδί μου, ἂν ἐκδικηθῆς, τὸν φόνον τοῦ φίλου σου τοῦ Πατρόκλου καὶ φονεύσῃς τὸν "Εκτορα, θὰ φονευθῆς καὶ ὁ ἔδιος. Διότι ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ "Εκτορος ἔρχεται ἡ σειρὰ τοῦ ἔδικοῦ σου θανάτου». Εκεῖνος ὄμως μόλις τὰ ἤκουσεν ἡδιαφόρησεν ἐντελῶς διὰ τὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον, διότι ἐφοβήθη περισσότερον τὸ νὰ ζῃ ὥσπερ δειλὸς καὶ νὰ μὴν κάμνῃ τὸ καθῆκόν του πρὸς τοὺς φίλους του, καὶ ἀπήγνητησεν: «Ἄς τιμωρήσω τὸν ἀδικοῦντα καὶ ἀς ἀποθάνω τώρα ἀμέσως, νὰ μὴ μένω καταγέλαστος ἐδῶ εἰς τὰ καμπυλόπρωρα πλοῖα, ὥσπερ βάρος τῆς γῆς». Μήπως νομίζεις, κύριε, ὅτι αὐτὸς ἐφρόντισε νὰ ἀξισφαλισθῇ ἀπὸ τὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον; Διότι τὸ ἀλγήθες εἶναι, ὃ ἄνδρες Αθηναῖοι, ὅτι τὸ πραγματικὸν καθῆκον εἶναι τὸ ἔξῆς: ὅπου καθένας τοποθετήσῃ τὸν ἑαυτόν του ἢ διότι ὁ ἔδιος τὸ ἐνόμισε καλύτερον ἢ διότι ἐτάχθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος, ἐκεῖ πρέπει κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ μένῃ ἀκλόνητος καὶ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸν κύνδυνον, χωρὶς νὰ φοβήται οὕτε θάνατον οὕτε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὴν ἐντροπήν.

XVII. Έγὼ λοιπόν, ὃ ἄνδρες Αθηναῖοι, θὰ διέπραττον φοβερὸν

άμαρτημα, έάν, δέκαν μὲν οἱ στρατηγοί, τοὺς ὄποιους σεῖς ἐξελέξατε νὰ εἶναι ἀρχηγοὶ μου, μὲ ἔταξαν εἰς τὴν Ποτίδαιαν καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ εἰς τὸ Δήλιον, τότε ἔμενον καὶ ἐγώ, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος, καὶ ἐκινδύνευον νὰ φονευθῶ, δέκαν δὲ μὲ διέταξεν ὁ Θεός, ὅπως ἐγὼ ἐνόμισα καὶ ἐπίστευσα, νὰ ζήσω τὴν ζωὴν μου ἀσχολούμενος μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐξετάζων τὸν ἑαυτόν μου καὶ τοὺς ἄλλους, ἐάν τότε ἐγινόμην λιποτάκτης ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θυνάτου ἢ ἄλλου τινὸς κακοῦ. Φοβερὸν θὰ ἥτο τὸ ἀμάρτημα καὶ πραγματικῶς, τότε δικαίως θὰ μὲ κατηγόρει κανεὶς εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι δὲν πιστεύω εἰς θεοὺς ὡς ἀπειθῶν εἰς τὸν χρησμὸν καὶ φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ νομίζων ὅτι εἴμαι σοφὸς χωρὶς νὰ εἴμαι. Διότι τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν θάνατον, ὃ ἄνδρες δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι σοφὸς χωρὶς νὰ εἴναι: εἶναι δηλαδὴ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα τὰ ὄποια δὲν γνωρίζει. Διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει διὰ τὸν θάνατον, οὕτε ἂν εἴναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν φοβοῦνται δὲ ὅλοι, ὡς νὰ εἶναι βέβαιοι, ὅτι εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Καὶ τοῦτο βεβαίως εἴναι ἐπονείδιστος ἀμάθεια, τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζει. Ἔγὼ δῆμος, ὃ ἄνδρες, καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν κατὰ τοῦτο διαφέρω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ κατὰ τοῦτο ἵσως ἴσχυρισθῶ πᾶς εἴμαι σοφώτερος ἀπὸ κάποιον, ὅτι ὅπως δὲν γνωρίζω μετὰ βεβαιότητος τίποτε διὰ τὸν "Αἰδην, ἔτσι, καὶ νομίζω, ὅτι δὲν γνωρίζω. Γνωρίζω δῆμος ὅτι εἴναι κακὸν καὶ ἐπονείδιστον τὸ νὰ ἀδικῇ κανεὶς καὶ νὰ ἀπειθῇ εἰς τὸν καλύτερὸν του, εἴτε θεὸν εἴτε ἄνθρωπον. Ἐνώπιον λοιπὸν τῶν κακῶν, τὰ ὄποια γνωρίζω ὅτι εἴναι κακά, δὲν θὰ φοβηθῶ ποτὲ καὶ δὲν θὰ προσπεκθήσω νὰ ἀποφύγω ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζω, ἂν κατὰ τύχην εἴναι ἀγαθά. "Ωστε ἂν τώρα σεῖς μὲ ἀθωώσητε ἀπορρίψαντες τὸν ἴσχυρισμὸν τοῦ 'Ανύτου, ὁ ὄποιος εἶπεν ὅτι ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσαγῆθω καθόλου εἰς δίκην ἢ, ἐφ' ὅσον εἰσήχθην, εἴναι ἀδύνατον νὰ μὴ μὲ καταδίκαστη εἰς θάνατον, διότι τάχα, ἂν διαφύγω τότε πλέον οἱ νιοί σας ἐφαρμόζοντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ὅλοι θὰ διαφθαροῦν ἐντελῶς, ἂν, ἐπαναλαμβάνω, παρ' ὅλα ταῦτα μοῦ εἴπητε «Σωκράτη, τώρα δὲν θὰ πεισθῶμεν εἰς τὸν "Ανύτον καὶ σὲ ἀφίνομεν ἐλεύθερον, ὑπὸ τὸν ὅρον δῆμος νὰ μὴ ἀσχολησαι πλέον εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν μήτε νὰ φιλοσοφῆς, ἐὰν δὲ συλληφθῆς νὰ πράττῃς αὐτὰ ἀκόμη, θὰ φονευθῆσῃ». Ἐάν λοιπόν, ὅπως εἶπον, μὲ ἀθωώσητε ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτούς, θὰ σᾶς εἴπω «Ἐγώ, ὃ ἄνδρες 'Αθηναῖοι, σᾶς ἐκτιμῶ καὶ σᾶς ἀγαπῶ, ἀλλὰ θὰ συμμορφωθῶ περισσότερον

μὲ τὴν διαταχὴν τοῦ θεοῦ παρὰ μὲ τὴν ἰδικήν σας. Καὶ ἐν ὅσῳ ἀναπνέω καὶ ἔχω δύναμιν, δὲν θὰ παύσω νὰ φιλοσοφῶ καὶ νὰ σᾶς παρακινῶ καὶ νὰ σᾶς προτρέπω, ὅποιον ἀπὸ σᾶς συναντῶ καὶ νὰ λέγω αὐτὰ ποὺ συνηθίζω, δηλαδή: «Ὥα ἄριστε ἀνθρωπε, σὺ ποὺ εἶσαι Ἀθηναῖος, πολίτης πόλεως μεγίστης καὶ φημισμένης διὰ τὴν σοφίαν της καὶ τὸ μεγαλεῖν της, δὲν ἐντρέπεσαι νὰ φροντίζῃς διὰ χρήματα, πῶς νὰ ἀποκτήσῃς περισσότερα καὶ διὰ δόξαν καὶ κοινωνικὴν ὑπόληψιν, νὰ μὴν ἐνδιαφέρεσαι δὲ καὶ νὰ μὴ φροντίζῃς καθόλου διὰ τὴν πνευματικήν σου ἀνάπτυξιν καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ διὰ τὴν ψυχήν σου, πῶς νὰ γίνῃ ὅσον τὸ δυνατὸν καλυτέρα;». Καὶ ἐὰν κανεὶς μοῦ φέρῃ ἀντίρρησιν καὶ λέγει ὅτι ἐνδιαφέρεται, δὲν θὰ τὸν ἀφήσω ἀμέσως οὕτε θὰ φύγω, ἀλλὰ θὰ ἀρχίσω νὰ τὸν ἐρωτῶ καὶ νὰ τὸν ἔξετάξω καὶ νὰ τὸν ἐλέγχω καὶ ἐν μοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν ἔχει ἀποκτήσει ἀρετὴν, ἵσχυρίζεται ὅμως ὅτι ἔχει, θὰ τὸν ὀνειδίσω, ὅτι ἀποδίδει ἐλαχίστην σημασίαν εἰς τὰ σπουδαιότατα, μεγαλυτέραν δὲ εἰς τὰ ἀσημαντότερα. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ φέρωμαι καὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, ὅποιον συναντήσω, ἡ ξένον ἡ ἐντόπιον, καὶ περισσότερον πρὸς τοὺς ἐντοπίους, ἀφοῦ βέβαια ἔχω πρὸς αὐτοὺς καὶ περισσοτέραν συγγένειαν. Διότι αὐτὰ μὲ διατάσσει ὁ θεός, γνωρίζετε τὸ καλῶς, καὶ ἐγὼ νομίζω, ὅτι μέχρι σήμερον δὲν ηγύπχησεν ἡ πόλις νὰ ἀποκτήσῃ κανένα ἄλλο ἀγαθὸν μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν θεόν. Διότι ἐγὼ περιέρχομαι τὴν πόλιν χωρὶς νὰ πράττω τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ συμβουλεύω καὶ τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς προσβυτέρους ἀπὸ σᾶς, νὰ μὴ φροντίζετε οὕτε διὰ τὰ σώματά σας οὕτε διὰ χρήματα πρωτύτερα καὶ περισσότερον ἀπὸ τὴν ψυχήν σας, πῶς νὰ γίνῃ ὅσον εἶναι δυνατὸν ἀρίστη. Καὶ λέγω ὅτι μὲ τὰ χρήματα δὲν ἀποκτᾶται ἀρετὴ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴν ἀποκτοῦν οἱ ἀνθρώποι καὶ χρήματα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθά, τόσον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον των. "Αν λοιπὸν λέγων αὐτὰ διαφθείρω τοὺς νέους, ἃς τὰ θεωρήσωμεν βλαβερά. "Αν ὅμως ἵσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι λέγω ἄλλα καὶ ὅχι αὐτά, δὲν λέγει κακόλου ἀλήθειαν. Ἐπομένως θὰ ἥτο δυνατὸν τώρα νὰ σᾶς εἰπῶ: δ' Ἀθηναῖοι, ἀν θέλετε, πεισθῆτε εἰς τὸν"Ανυτον, ἀν δὲν θέλετε, μὴ πεισθῆτε, ἀν θέλετε, ἀθωώσατέ με, ἀν δὲν θέλετε, μὴ μὲ ἀθωώσετε· Πάντως ἐγὼ δὲν θὰ ἀλλάξω τρόπον ζωῆς, οὕτε ἀν πρόκηται πολλοὺς θανάτους νὰ ὑποστῶ.

XVIII. Μὴ θορυβεῖτε, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ κάμετέ μου τὴν

γάριν νὰ κρατήσετε αὐτὸ ποὺ σᾶς παρεκάλεσα, δηλαδὴ νὰ μὴ θορυβῆτε δὶ' αὐτὰ ποὺ λέγω, ἀλλὰ νὰ ἀκούετε, διότι κατὰ τὴν γνώμην μου κάτι θὰ ὀφεληθῆτε ἀκούοντες. Πρόκειται νὰ σᾶς εἴπω καὶ μερικὰ ἀλλὰ, διὰ τὰ ὄποια ἵσως θὰ ἀρχίσετε νὰ φωνάζετε, ἀλλὰ μὴ τὸ κάμετε καθόλου αὐτό. Λέγω δηλαδὴ, μάθετε το καλά, διὰ τὸν θανατώσετε ἐμένα, ποὺ εἶμαι ὅπως πρὸ διάλιγου σᾶς ἔξέθεσα, θὰ βλάψετε πολὺ περισσότερον τοὺς ἑαυτούς σας παρὰ ἐμέ. Διότι ἐμένα οὔτε δὲ Μέλητος οὔτε δὲ "Ἀνυτος ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ μὲ βλάψουν, διότι κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν εἶναι θεμιτὸν νὰ μὲ φονεύσῃ ἢ νὰ μὲ ἔξορίσῃ ἢ νὰ μοῦ στερήσῃ τὰ πολιτικά μου δικαιώματα καὶ αὐτὰ τὰ νομίζει αὐτός, ἵσως δὲ καὶ μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, μεγάλα κακά, ἐγὼ ὅμως δὲν τὰ νομίζω. Κατ' ἐμὲ τὸ μεγαλύτερον κακὸν εἶναι νὰ κάνῃ κάποιος αὐτὸ ποὺ κάνη αὐτὸς ἐδῶ τώρα, δηλαδὴ νὰ προσπαθῇ νὰ φονεύσῃ ἔναν ἄνθρωπον ἀδίκως.

Τώρα λοιπὸν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἀπολογοῦμαι πλέον διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ὅπως ἵσως νομίζει κανείς, ἀλλ' ὅμιλῶ διὰ τὸ συμφέρον σας, μήπως μὲ τὴν καταδίκην μου διαπράξετε ἀμάρτημα ὡς πρὸς τὸ δῶρον ποὺ σᾶς ἐδώρησεν ὁ Θεός. Διότι ἀν μὲ φονεύσετε, δὲν θὰ εὕρετε εὐκόλως ἄλλον ἔτσι προσκεκολλημένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἀκριβῶς ὅπως — θὰ τὸ εἰπῶ καὶ ἂς εἶναι κάπως γελοῖον — εἰς ἕππον μεγαλόσωμον καὶ καλοῦ γένους, ἀλλὰ κάπως νωθρὸν ἔνεκα τοῦ ὅγκου του χρειάζεται κάποια ἀλογόμυιγα νὰ τὸν ἔξυπνῷ. "Ἐτσι ἀκριβῶς ἐκόλλησεν ἐμένα ὁ θεὸς ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, διὰ νὰ τρέχω ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ νὰ καθίζω εἰς ὄποιονδήποτε ἀπὸ σᾶς καὶ συνεχῶς νὰ σᾶς ἔξυπνῶ καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω καὶ νὰ σᾶς ἐπιπλήττω. Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἀποκτήσετε ἄλλον τέτοιον, ὃ ἄνδρες, ὡς ἐκ τούτου πεισθῆτε εἰς τοὺς λόγους μου καὶ μὴ μὲ καταδικάσετε." Ἰσως ὅμως ἀγανακτεῖτε, ὅπως ἔκεινοι ποὺ τοὺς ἔξυπνοιν, ἐνῷ ἀκόμη νυστάζουν, καὶ πειθόμενοι εἰς τὸν "Ἀνυτον" ἵσως μὲ ἔνα κτύπημα εὐκόλως μὲ φονεύσετε, ἀλλὰ εἰς τὸν ὑπόλοιπον βίον σας θὰ εἰσθε διαρκῶς κοιμισμένοι, ἐκτὸς ἀν ὁ θεὸς σᾶς λυπηθῇ καὶ σᾶς στείλῃ κανέναν ἄλλον. Τὸ δὲτι ἐγὼ εἶμαι δῶρον τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν πόλιν, θὰ τὸ καταλάβετε ἀπὸ τὸ ἔξῆς: τὸ νὰ ἔχω δηλαδὴ ἐγκαταλείψει ὅλας τὰς ἴδιας μου ὑποθέσεις καὶ νὰ ἀνέχωμαι τὴν παραμέλησιν τῶν οἰκιακῶν μου τόσα ἔτη τώρα, νὰ ἀσχολοῦμαι δὲ μόνον μὲ τὸ ἴδικόν σας συμφέρον πλησιάζων ἴδιαιτέρως κάθε ἔνα ἀπὸ σᾶς ὥσταν πατήρ ἢ μεγαλύτερος ἀδελφὸς καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω νὰ φροντίζετε

διὰ τὴν ἀρετήν, τοῦτο δὲν εἶναι ἀνθρώπινον θέλημα. Καὶ ἐὰν μὲν εἴχον ἀπὸ αὐτὰ κάποιαν ὡφέλειαν καὶ ἐλάμβανον διὰ τὰς συμβουλάς μου πληρωμήν, θὰ εἴχον κάποιαν ἀνθρωπίνην δικαιολογίαν. Βλέπετε ὅμως καὶ σεῖς οἱ ἰδιοι, ὅτι οἱ κατήγοροί μου, οἱ ὄποιοι μὲ τόσην ἀναισχυντίαν μὲ κατηγόρησαν διὰ τόσα ἄλλα, ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀποκρυφώσουν τὴν ἀναισχυντίαν των καὶ νὰ φέρουν ἐδῶ μάρτυρα, ὅτι ἐγὼ κάποτε εἰσέπραξα πληρωμήν ἢ ἔζήτησα. Διότι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐγὼ παρουσιάζω ὡς μάρτυρα τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου τὴν πενίαν μου.

XIX. Ἰσως ἥθελε φανῆ παράλογον, ὅτι ἐγὼ ἴδιαιτέρως μὲν δίδω αὐτὰς τὰς συμβουλάς περιερχόμενος τὴν πόλιν καὶ ἀνακατεύομαι εἰς τόσα πολλά, δημοσίᾳ ὅμως δὲν τολμῶ νὰ ἀνέλθω εἰς τὸ βῆμα ἐνώπιον τοῦ λαοῦ διὰ νὰ συμβουλεύσω τὴν πόλιν. Τὸ αἴτιον τούτου εἶναι ἑκεῖνο ποὺ μὲ ἔχετε ἀκούσει πολλάκις νὰ λέγω εἰς διάφορα μέρη, ὅτι δηλαδὴ ἐκδηλώνεται μέσα μου κάτι προερχόμενον ἀπὸ θεὸν ἢ δαίμονα, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὅποιον διακωμαδῶν ὁ Μέλητος ἀνέφερε καὶ εἰς τὴν καταγγελίαν. Τοῦτο ἥρχισεν ἀπὸ τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν καὶ εἶναι ἔνα εἰδότε φωνῆς πού, ὅταν ἐκδηλωθῇ, μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ πράξω, δὲν ἔχει δὲ ποτὲ προτρεπτικὸν χαρακτῆρα. Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐναποτίνεται καὶ δὲν μὲ ἀφίνει νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὰ πολιτικά, διότι γνωρίζετε πολὺ καλά, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐγὼ πρὸ πολλοῦ θὰ εἴχον χαθῆ, ἀν εἴχον πρὸ πολλοῦ ἐπιχειρήσει νὰ ἀναμειχθῶ εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ δὲν θὰ εἴχον ὡφελήσει καθόλου οὕτε σᾶς οὕτε τὸν ἔσυτόν μου. Καὶ μὴ δργίζεσθε ἐναντίον μου, ἀν λέγω τὴν ἀλήθειαν· διότι ἢ ἀλήθεια εἶναι ὅτι κανεὶς ἀνθρωπος δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ σωθῇ, ἀν φανερὰ ἐναντιώνεται εἰς τὸ ἴδικόν σας ἢ εἰς οίονδήποτε ἄλλο πλήθος λαοῦ καὶ ἐμποδίζῃ νὰ γίνωνται εἰς τὴν πόλιν πολλαὶ ἀδικίαι καὶ παρανομίαι. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη, ἑκεῖνος ποὺ θέλει πραγματικὰ νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὸ δίκαιον, νὰ ζῇ ὡς ἴδιώτης καὶ νὰ μὴ ἀναμειγνύεται εἰς τὸ δημόσιον βίον, ἀν θέλῃ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του ἔστω καὶ δι' ὅλης ἔτη.

XX. Θὰ σᾶς παρουσιάσω δι' αὐτὰ ποὺ εἶπα ὡς ἀποδείξεις ἀδικοφιλονικήτους ὅχι λόγους, ἀλλ' ἑκεῖνο ποὺ σεῖς, ἑκτιμᾶτε, δηλαδὴ ἔργα. Ἀκούσατε λοιπὸν αὐτὰ ποὺ μοῦ ἔχουν συμβῇ διὰ νὰ γνωρίζετε, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποχωρήσω εἰς οὐδένα εἰς βάρος τοῦ δικαίου, ἀπὸ

φόβον θανάτου καὶ ὅτι ἡ ἀκαμψία μου ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ως ἄμεσον συνέπειαν τὸν θάνατον. Αὐτὰ ποὺ θὰ εἰπῶ εἶναι ἐνοχλητικὰ καὶ ὅχι κατάλληλα διὰ δικαστήριον, ἀλλ᾽ ὅμως ἀληθινά. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὡς Ἀθηναῖοι, χανένα ἄλλο ἀξίωμα δὲν ἔλαβον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ κάποτε ἐκληρώθην βουλευτής. "Ετυχε δὲ ἡ φυλή μας ἡ Ἀντιοχίς νὰ πρυτανεύῃ, ὅταν σεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς, ποὺ δὲν ἐσήκωσαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν ναυμαχίαν, ἥθελετε νὰ τοὺς δικάσετε ὅλους μαζί, πρᾶγμα παράνομον, ὅπως ἀνεγνωρίσατε ὅλοι ἀργότερα. Τότε ἐγὼ μόνος ἀπὸ τοὺς πρυτάνεις ἡναντιώθην εἰς τὴν θέλησίν σας, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὴν παρανομίαν, καὶ ἐψήφισα τὸ ἀντίθετον ἀπὸ σᾶς. Ἐγίνοντο δὲ αὐτά, ἐνῷ οἱ ρήτορες ἡτοιμάζοντο νὰ καταθέσουν πρότασιν συλλήψεως καὶ φυλακίσεως μου, σεῖς δὲ μὲ κραυγὰς τοὺς παρεκινεῖτε, ὅμως ἐγὼ εἴχον τὴν γνώμην, ὅτι ἔχω μεγαλυτέραν ὑποχρέωσιν νὰ κινδυνεύω ὑπερασπιζόμενος τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον παρὰ νὰ ταχθῶ μὲ τὸ μέρος σας, ὅταν ἡ ἐπιθυμία σας δὲν ἦτο δικαία, ἀπὸ φόβον φυλακίσεως ἡ θανάτου.

Αὐτὰ συνέβαινον, ἐνῷ ἡ πόλις εἶχεν ἀκόμη δημοκρατίαν. "Οταν δὲ ἔγινεν ἡ διλιγαρχία, οἱ τριάκοντα μὲ ἐκάλεσαν εἰς τὴν Θόλον ἐμένα καὶ τέσσαρας ἄλλους καὶ μὲ διέταξαν νὰ φέρω ἀπὸ τὴν Σαλαμῖνα τὸν Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον, διὰ νὰ φονευθῇ, ὅπως ως γνωστὸν καὶ πολλοὺς ἄλλους διέτασσον πολλάκις ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἥθελον νὰ κάμουν συνενόχους ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους πολίτας. Τότε ὅμως ἐγὼ ὅχι μὲ λόγους, ἀλλὰ μὲ ἔργα ἔδειξα πάλιν, ὅτι τὸν θάνατον τὸν λογαριάζω, ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἐκφρασθῶ χάπως χωριάτικα, σὰν ἔνα τίποτε, ὅλη μου δὲ ἡ φροντὶς στρέφεται πρὸς τὸ νὰ μὴ πράξω κάτι ἄδικον καὶ ἀνόσιον. Ἐμένα δηλαδὴ ἡ ἔξουσία ἐκείνη, ποὺ ἦτο τόσον ἴσχυρά, δὲν μὲ ἐπτόησε τόσον, ὥστε νὰ πράξω κάτι ἄδικον, ἀλλὰ μόλις ἐβγήκαμεν ἀπὸ τὴν Θόλον, οἱ μὲν τέσσαρες ἄλλοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἐφεραν τὸν Λέοντα, ἐγὼ δὲ ἐπῆγα ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν μου. Καὶ ἵσως διὰ τὸ γεγονός τοῦτο νὰ ἐφονεύσομην, ἐὰν ἡ ἔξουσία ἐκείνη δὲν κατελύετο γρήγορα. Αὐτὰ βεβαίως δύνανται νὰ τὰ βεβαιώσουν πολλοὶ μάρτυρες."

XXI. "Ἐχετε λοιπὸν τὴν γνώμην, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσω τόσα ἔτη, ἀν ἀνεμειγνύόμην εἰς τὰ δημόσια καὶ ὑπεστήριζον τὰ δίκαια ως ἔντιμος πολίτης καὶ ἐθεώρουν καθῆκόν μου νὰ ἔχω τὸ δίκαιον ως σπουδαιοτάτην φροντίδα; Κάθε ἄλλο, ὡς ἀνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἐγὼ οὔτε

οίοσδήποτε ἄλλος ἀνθρωπος. 'Αλλ' ἐγὼ καθ' ὅλον τὸν βίον μου, καὶ τὸν δημόσιον, ἃν κάποτε ἀνεμίχθην, καὶ τὸν ἴδιωτικόν, θὰ ἰδῆτε ὅτι εἶχον πάντοτε αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα, δηλαδὴ νὰ μὴ ἐπιτρέπω ποτὲ τίποτε ἀντίθετον τοῦ δικαίου, εἰς οὐδένα, οὔτε εἰς οίονδήποτε ἐξ αὐτῶν, τοὺς ὁποίους οἱ διαβάλλοντες ἔμε λέγουν μαθητάς μου. 'Εγὼ μέχρι σήμερον δὲν ὑπῆρχα διδάσκαλος οὐδενός, ἀλλὰ ἃν κανεὶς ήθελε νὰ μὲ ἀκούῃ ὅμιλοῦντα καὶ ἐκτελοῦντα τὸ καθῆκόν μου, ἢ νεώτερος ἢ πρεσβύτερος, κανένα ποτὲ δὲν ἥμποδίσα. Οὔτε συζητῶ, ὅταν λαμβάνω χρήματα, ἀρνοῦμαι δὲ, ὅταν δὲν λαμβάνω, ἀλλὰ παρέχω τὸ ἵδιον δικαίωμα καὶ εἰς πλούσιον καὶ εἰς πτωχὸν νὰ μὲ ἐρωτᾶ καὶ ὅποιος θέλει νὰ ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἑρωτήσεις μου καὶ νὰ ἀκούῃ κατόπιν τὰς γνώμας μου. Δι' ὅλους αὐτοὺς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἔχω καμμίαν εὐθύνην, ἃν κανεὶς γίνεται χρηστὸς ἢ ὅχι, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπεσχέθην ποτὲ εἰς οὐδένα οἰανδήποτε διδάσκαλίαν οὔτε ἐδίδαξα. "Αν δὲ κανεὶς ἴσχυρίζεται, ὅτι ἤκουσεν ἢ ἔμαθε ἀπὸ ἔμε λίδιαιτέρως κάτι ποὺ δὲν τὸ ἤκουσαν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, νὰ εἰσθε βέβαιοι ὅτι δὲν λέγει ἀλήθειαν.

XXII. 'Αλλά, διατί ἀκριβῶς μερικοὶ εὐχαριστοῦνται νὰ μένουν πολὺν χρόνον μαζί μεν; Τὸ ἔχετε ἀκούσει, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, διότι ἐγὼ σᾶς εἴπα ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Εὐχαριστοῦνται, διότι ἀκούουν νὰ ἐλέγχωνται οἱ νομίζοντες ὅτι εἶναι σοφοί, ἐνῷ δὲν εἶναι. Τοῦτο πράγματι δὲν εἶναι δυσάρεστον. 'Εγὼ ὅμως ἀσχολοῦμαι εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦτον, διότι, καθὼς εἴπα, μὲ διέταξεν ὁ θεὸς καὶ μὲ χρησμὸν τοῦ μαντείου καὶ μὲ ὄνειρα καὶ μὲ κάθε τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον κάποτε κάποια θεία θέλησις διέταξεν ἀνθρωπὸν νὰ κάνῃ κάτι. 'Ο ἴσχυρισμός μου, ὃ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀληθινὸς εἶναι καὶ εὐκόλως ἀποδεικνύεται. Διότι, ἃν ἐγὼ πραγματικὰ ἄλλους μὲν ἐκ τῶν νέων διαφείρω, ἄλλους δὲ ἔχω διαφείρει, ἔπρεπε βέβαια μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς, ὅταν ἐμεγάλωσαν, ἃν ἀντελήφθησαν ὅτι ἐγὼ κατὰ τὴν νεότητά των τοὺς συνεβούλευσα κάτι κακόν, νὰ παρουσιασθοῦν τώρα, νὰ μὲ κατηγορήσουν καὶ νὰ ζητήσουν τὴν τιμωρίαν μου. "Αν πάλιν δὲν ηθελον οἱ ἵδιοι, ἔπρεπε κάποιοι ἀπὸ τοὺς οἰκείους των, πατέρες ἢ ἀδελφοὶ ἢ ἄλλοι συγγενεῖς, ἃν εἶχον πάθει κάποιο κακὸν ἀπὸ ἐμένα οἱ ἱδικοὶ των, νὰ τὸ ἐνθυμηθοῦν τώρα καὶ νὰ ζητοῦν τὴν τιμωρίαν μου. 'Οπωσδήποτε εἶναι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρόντες, τοὺς ὁποίους βλέπω. Πρῶτον μὲν ὁ Κρίτων, συνομήλικος καὶ συνδημότης μου, πατήρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Κριτοβούλου, ἔπειτα ὁ Λυσα-

νίας, ὁ Σφήττιος, πατὴρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Αἰσχίνου, κατόπιν ὁ Ἀντιφῶν ὁ Κηφισιεὺς πατὴρ τοῦ Ἐπιγένους, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ ἀδελφοὶ ἐσύχναζον πλησίον μου κατὰ τὰς συζητήσεις, ὁ Νικόστρατος ὁ Θεοζοτίδου, ἀδελφὸς τοῦ Θεοδότου — ἀφοῦ δὲ ὁ Θεόδοτος ἔχει ἀποθάνει, δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ μὲ παρακλήσεις — ὁ Πάραλος ὁ υἱὸς τοῦ Δημοδόκου, τοῦ ὁποίου ἀδελφὸς ἦτο ὁ Θεάγης. Ἐδῶ εἰναι καὶ ὁ Ἀδείμαντος ποὺ εἰναι ἀδελφὸς του αὐτὸς ἐδῶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Αἰαντόδωρος, ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Ἀπολλοδώρου. "Ολοι αὐτοὶ εἰναι παρόντες, ἀλλὰ δύναμαι νὰ σᾶς δύνομάσω καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπεν ὁ Μέλητος νὰ ἀναφέρῃ κάποιον εἰς τὸν λόγον του ὡς μάρτυρα. "Αν μάλιστα τὸ ἐλησμόνησε τότε, ἐπιτρέψατε νὰ εἴπη τώρα, διτι σχετικὸν ἔχει· ἔγω παραχωρῶ μέρος ἀπὸ τὴν ὥραν μου. "Αλλὰ θὰ συμβῇ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον τούτου, ὡς ἄνδρες. Θὰ ίδητε δηλαδὴ ὅτι ὅλοι εἰναι πρόθυμοι νὰ ὑπερασπίσουν ἐμὲ τὸν διαφθείροντα, τὸν βλάπτοντα τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Μέλητος καὶ ὁ Ἀνυτος. Καὶ ίσως οἱ ίδιοι οἱ διεφθαρμένοι θὰ εἰχαν κάποιον λόγον νὰ μὲ ὑπερασπίσουν, ἀλλὰ ἔκεινοι ποὺ δὲν διεφθάρησαν, οἱ συγγενεῖς τούτων ποὺ εἰναι τώρα ἡλικιωμένοι, ποῖον ἄλλον λόγον ἔχουν νὰ μὲ ὑπερασπίζουν, ἔκτὸς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον, διότι γνωρίζουν ὅτι ὁ μὲν Μέλητος ψεύδεται ἔγω δὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν ;

Ε'

Ἐπίλογος τῆς ἀπολογίας.

Δικαιολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὴν στάσιν του ἐν τῷ δικαστηρίῳ.

XXIII. Ἀρκετὰ πλέον, ὡς ἄνδρες. Ἐκεῖνα ποὺ εἶχον νὰ εἴπω πρὸς ἀπολογίαν μου σχεδὸν αὐτὰ εἰναι, ίσως δὲ καὶ μερικὰ ἄλλα παρόμοια. Τώρα ὅμως εἰναι δυνατὸν κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ἀγανακτήσῃ ἐνθυμούμενος τὴν ίδικήν του περίπτωσιν. "Οταν δηλαδὴ αὐτὸς κάποτε ἐδικάζετο δι' ὑπόθεσιν διλιγάντερον ἐπικίνδυνον ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ, παρεκάλεσε τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἱκέτευσε μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ ἔφερεν ἐδῶ τὰ παιδιά του, διὰ νὰ τὸν λυπηθοῦν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον, καὶ ἄλλους οἰκείους του καὶ πολλοὺς φίλους του, ἐνῷ ἔγω δὲν κάμνω τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ μάλιστα διατρέχω, καθὼς φαίνεται, τὸν ἔσχατον κίνδυνον. "Ισως λοιπὸν κανείς, ἀν τοῦ ἔλθουν εἰς τὸν νοῦν αὐτά, διατεθῆ ἐναντίον μου κάπως δυσμενῶς καὶ ὠργισμένος ψήφιση περὶ ἐμοῦ ὑπὸ

τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁργῆς. 'Εὰν τυχὸν κάποιος ἀπὸ σᾶς εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν αὐτήν — ἐγὼ βέβαια δὲν θεωρῶ κανένα σας δξιον διὰ παρόμουν πάθημα — ἀλλ᾽ ἂν τέλος πάντων ὑπάρχει, νομίζω ὅτι θὰ ξητάξῃ τούς ἀπάντησις δι' αὐτὸν ἡ ἔξης. "Εχω καὶ ἐγώ, φίλατε, κάποιους οἰκείους. Διότι βέβαια καὶ ἐγώ δὲν ἔγεννήθην, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ 'Ομήρου, ἀπὸ δρῦν ἡ ἀπὸ πέτραν. 'Εγεννήθην ἀπὸ ἀνθρώπους, ὥστε καὶ συγγενεῖς ἔχω καὶ υἱούς, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρεῖς, ἐκ τῶν ὄποιων ὁ ἔνας εἶναι μειράκιον οἱ δὲ ἄλλοι δύο παιδιά. "Ομως δὲν θὰ παρουσιάσω κανένα ἐδῶ, διὰ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὲ ἀθωώσετε. Διατί λοιπὸν δὲν θὰ κάμω τίποτε ἀπὸ αὐτά; "Οχι ἀπὸ ἀλλαζονείαν, ὡς Ἀθηναῖοι, οὔτε ἀπὸ περιφρόνησιν πρὸς ὑμᾶς. "Αν ἐγώ ἀντιμετωπίζω τὸν θάνατον μὲ θάρρος ἡ ὅχι, εἶναι ἄλλο ζήτημα, πάντως ὅμως νομίζω ὅτι διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἰδικήν μου καὶ τὴν ἰδικήν σας καὶ δλοκλήρου τῆς πόλεως δὲν εἶναι τιμητικὸν νὰ κάμω κάτι ἀπὸ αὐτά, μάλιστα τώρα ποὺ εὑρίσκομαι εἰς αὐτήν τὴν ἡλικίαν καὶ ἔχω ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ δνομα, εἴτε εἶναι ἀλήθεια εἴτε ὅχι. 'Οπωσδήποτε ἔχει ἐπικρατήσει ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Σωκράτης διαφέρει κατά τι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους. "Αν λοιπὸν οἱ θεωρούμενοι ἔξι ὑμῶν ὅτι διαφέρουν εἴτε κατὰ τὴν σοφίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἀνδρείαν, εἴτε κατὰ οἰχαδήποτε ἄλλην ἀρετήν, φέρονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, θὰ εἶναι ἐντροπή. 'Εγὼ βέβαια ἔχω ἵδει πολλὰς φοράς μερικούς, οἱ δποῖοι θεωροῦνται ὅτι ἔχουν κάποιαν ἀξίαν, δταν δικάζωνται νὰ κάνουν παράδοξη πράγματα, διότι νομίζουν ὅτι θὰ πάθουν κάτι φοβερόν, ἀν καταδικασθοῦν εἰς θάνατον ὧσταν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μείνουν ἀθάνατοι, ἀν δὲν τοὺς φονεύσετε σεῖς. Αὐτοὶ κατὰ τὴν γνώμην μου προσάπτουν εἰς τὴν πόλιν ἐντροπήν, ὥστε νὰ σχηματίσῃ τὴν γνώμην κάποιος ξένος, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ὅσοι διακρίνονται διὰ τὴν ἀρετήν των, τοὺς ὄποιους οἱ συμπολῖται των προκρίνουν διὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα, δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν ἀπὸ τὰς γυναικας. Αὐτὰ λοιπόν, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἡμεῖς πρέπει νὰ τὰ πράττωμεν, οἱ θεωρούμενοι πώς ἔχομεν κάποιαν ἀξίαν, ἔστω καὶ μικράν, οὔτε σεῖς νὰ τὰ ἐπιτρέπετε, ἀν τὰ πράττωμεν, ἀλλὰ νὰ φανερώνετε μὲ τὴν στάσιν σας, ὅτι πολὺ αὐστηρότερον θὰ κρίνετε ὅποιον εἰσάγει εἰς τὸ δικαστήριον αὐτὰς τὰς θεατρικὰς σκηνὰς καὶ κάμνει καταγέλαστον τὴν πόλιν, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ διατηρεῖ τὴν ἀταράξιαν του.

XXIV. 'Εκτὸς ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς ἀξιοπρεπείας, ἔχω τὴν γνώ-

μην, ὃ ἄνδρες, ὅτι δὲν εἶναι οὔτε δίκαιον νὰ παρακαλῇ κανεὶς τὸν δικαστὴν καὶ νὰ ἀθωώνεται μὲ τὰς παρακλήσεις, ἀντὶ νὰ διαφωτίζῃ καὶ νὰ πεῖθῃ. Διότι ὁ δικαστὴς δὲν κάθεται εἰς τὴν ἔδραν του διὰ νὰ ἀπονέμη χαριστικῶς τὰ δίκαια, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ κρίνῃ, ἔχει δὲ ὄρκισθη ὅτι δὲν θὰ κάμη χάριν εἰς ὅποιον τοῦ ἀρέσει, ἀλλὰ θὰ δικάσῃ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Ἐπομένως δὲν εἶναι πρέπον οὔτε ἡμεῖς νὰ σᾶς συνήθιζαμεν νὰ ἐπιορκῆτε, οὔτε σεῖς νὰ ἀποκτᾶτε αὐτὴν τὴν συνήθειαν, διότι ἀλλως οὔτε ἡμεῖς θὰ εἰμεθα εὑσεβεῖς οὔτε σεῖς. Μήγαν ἔχετε λοιπόν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ἐμένα τὴν ἀξίωσιν νὰ πράξω ἐνώπιόν σας αὐτά, τὰ ὅποια δὲν τὰ θεωρῶ μήτε ἔντιμα μήτε δίκαια μήτε ὄσια, ἐφ' ὅσον μάλιστα, μὰ τὸν Δία, κατηγοροῦμει ἀπὸ αὐτὸν ἐδῶ τὸν Μέλητον ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Διότι προφανῶς, ἂν προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσω μὲ αὐτὰ τὰ μέσα καὶ σᾶς ἐβίαζον μὲ παρακλήσεις νὰ παραβῆτε τὸν ὄρκον σας, θὰ ἥτο ὡς νὰ σᾶς διδάσκω νὰ μὴ πιστεύετε τοὺς θεούς καὶ ἡ ἀπολογία μου θὰ ἥτο κυριολεκτικῶς κατηγορία ἐναντίον μου, ὅτι δὲν πιστεύω θεούς. Ἀλλὰ κάθε ἄλλο παρὰ τοῦτο συμβαίνει. Διότι ἐγώ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πιστεύω εἰς τοὺς θεούς, ὅσον δὲν πιστεύει κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατηγόρους μου, καὶ ἐπαφίεμαι εἰς τὴν κρίσιν τὴν ιδικήν σας καὶ τῶν θεῶν, διὰ νὰ ἀποφασίσετε περὶ ἐμοῦ, ὅπως θὰ εἶναι τὸ καλύτερον καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ σᾶς.

¶

Πρότασις τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ποινῆς μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ἐνοχῆς του.

XXV. Εἰς τὸ νὰ μὴ ἀγανακτῶ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ τὸ γεγονός τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ μὲ ἐθεωρήσατε ἔνοχον, καὶ ἄλλα πολλὰ συντελοῦν καὶ τὸ ὅτι δὲν ἥτο δι' ἐμὲ ἀπροσδόκητον. Ποιὸν περισσότερον παραξενεύομαι διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπέρ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐναντίον μου ψήφων. Διότι εἴχον τὴν γνώμην, ὅτι ἡ διαφορὰ δὲν θὰ ἥτο τόσον μικρά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλη. Καὶ τώρα βλέπω, ὅτι τριάκοντα μόνον ψῆφοι ἀνέπιπτον ἀπὸ τὰς καταδικαστικὰς εἰς τὰς ἀθωατικάς, θὰ εἴχον ἀθωωθῆ. "Οσον ἀφορᾷ τὸν Μέλητον, νομίζω ὅτι καὶ τώρα ἀπηγλάγην ἀπὸ τὴν κατηγορίαν του, καὶ ὅχι μόνον ἀπηγλάγην, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ κατεδιάζετο εἰς πρόστιμον χιλίων δραχμῶν, ὡς μὴ λαβὼν μὲ τὸ μέρος του τὸ ἐν πέμπτον τοῦ συνόλου τῶν ψήφων, ἀν δὲν παρουσιάζοντο νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἐναντίον μου κατηγορίαν ὁ "Ανυτος καὶ ὁ Λύκων.

XXVI. Προτείνει λοιπὸν ὁ ἀνθρωπος ὡς ποινὴν δι' ἐμὲ τὸν θάνατον. "Εχει καλῶς. Ἐγὼ τώρα ποίαν ποινὴν πρέπει νὰ ἀντιπροτείνω, διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν γνώμην σας; "Αλλην τινὰ ἢ αὐτὴν ποὺ μοῦ ἀξίζει; Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Τί μου ἀξίζει νὰ πάθω ἢ νὰ πληρώσω, διότι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου δὲν ἐκάθησα εἰς τὴν ἡσυχίαν μου, ἀλλὰ πρῶτον μὲν παρημέλησα ἐκεῖνα διὰ νὰ ὄποια ἐνδιαφέρονται οἱ πολλοί, δηλαδὴ τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων, τὰς ὑποθέσεις τοῦ οἴκου μου, τὰ στρατηγικὰ ἀξιώματα, τὰς πολιτικὰς ἀγορεύσεις, τὰς ἄλλας ἀρχάς, τὰς πολιτικὰς ὅμιδας καὶ τὰ κόμματα, ποὺ συγκροτοῦνται συνήθως εἰς τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐνόμιζον ὅτι ἥμην κάπως ἀνώτερος ἀπὸ τὸ νὰ ζητήσω εἰς αὐτὰ τὴν σωτηρίαν μου, ἐφ' ὃσον μὲ τὴν ἀσχολίαν μου εἰς αὐτὰ δὲν ἐπρόκειτο νὰ προσφέρω καμμίαν ὡφέλειαν οὔτε εἰς ὑμᾶς οὔτε εἰς τὸν ἔαυτόν μου. Δεύτερον δὲ ἐπροτίμησα τὴν γνωστὴν εἰς ὑμᾶς ἀσχολίαν, δηλαδὴ νὰ προσφέρω εἰς τὸν καθένα σας χωριστὰ τὴν μεγίστην, κατὰ τὴν γνώμην μου εὐεργεσίαν, προσπαθῶν νὰ πείσω κάθε ἔναν μήτε διὰ τὰ ἴδιωτικά του συμφέροντα νὰ φροντίζῃ, πρὶν φροντίσῃ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος, ὃσον τὸ δυνατόν καλύτερος καὶ φρονιμώτερος, μήτε διὰ τὰ ζητήματα τῆς πόλεως, πρὶν φροντίσῃ διὰ τὴν ἔξυψωσιν τοῦ ἡθικοῦ ἐπιπέδου αὐτῆς, ὅμοιως δὲ νὰ ἀσχοληται καὶ διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα. Τὶ λοιπὸν ἀξίζω νὰ πάθω δι' αὐτὴν τὴν δρᾶσίν μου; 'Ασφαλῶς, ὡς ἀνδρες Ἀθηναῖοι, κάτι καλόν, ἐὰν πρέπει νὰ προτείνω ποινὴν πραγματικὰ ἀνταξίαν. Καὶ μάλιστα κάτι καλὸν ποὺ νὰ ἀρμόζῃ εἰς ἐμέ. Τί ἀρμόζει λοιπὸν εἰς ἔνα πτωχὸν εὐεργέτην, ὁ ὄποιος πρέπει νὰ εὐκαιρῇ, διὰ νὰ σᾶς προτρέπῃ εἰς τὴν ἀρετήν; Δὲν ὑπάρχει, διὸ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, δι' ἔνα τέτοιον ἀνθρωπον τίποτε περισσότερον ἀρμόζον, ἀπὸ τὸ νὰ τρέφεται ὑπὸ τῆς πόλεως δωρεάν εἰς τὸ Πρυτανεῖον. 'Αρμόζει τοῦτο ποὺ περισσότερον εἰς αὐτόν, παρὰ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἐκέρδισεν 'Ολυμπιακὴν νίκην εἰς ἀγῶνα ἐνὸς ἵππου ἢ εἰς ἀγῶνα ἀρματος μὲ δύο ἢ τέσσαρας ἵππους. Διότι ἐκεῖνος σᾶς κάμνει νὰ φαίνεσθε εὐδαίμονες, ἐγὼ δὲ νὰ εἰσθε πραγματικά. Καὶ ἐκεῖνος δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκην διατροφῆς δωρεάν, ἐγὼ δὲ ἔχω. 'Εὰν λοιπὸν πρέπει νὰ προτείνω ποινὴν δικαίαν καὶ ἀνταξίαν, αὐτὴν προτείνω, δηλαδὴ τὴν δωρεάν διατροφὴν εἰς τὸ Πρυτανεῖον.

XXVII. "Ισως ὅμως μὲ αὐτὰ ποὺ λέγω σᾶς φαίνομαι πάλιν ὅτι ὅμιλῶ κατὰ παρόμοιον τρόπον, ὅπως ὡμίλησα περὶ τοῦ οἴκτου καὶ

τῶν παρακλήσεων, δηλαδὴ ἀλαζονευόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι Ἀθηναῖοι, μᾶλλον δὲ ἔχει ὡς ἔξης. Εγὼ ἔχω πεποίθησιν ὅτι δὲν ἀδικῶ κανέναν ἄνθρωπον μὲ τὴν θέλησίν μου, δὲν κατορθώνω ὅμως νὰ σᾶς πείσω, διότι ὁ χρόνος τῆς συνομιλίας μας εἶναι ὀλίγος. Ἐάν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὑπῆρχε καὶ εἰς ἡμᾶς, ὅπως εἰς ἄλλους ἀνθρώπους, νόμος νὰ μὴ διαρκοῦν μίαν ἡμέραν αἱ περὶ θανάτου δίκαιαι, ἀλλὰ πολλάς, θὰ ἐπειθεσθε. Τώρα ὅμως δὲν εἶναι εὔκολον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ διαλύσω μεγάλας διαβολάς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν εἴμαι πεπεισμένος, ὅτι δὲν ἀδικῶ κανένα, δὲν παραδέχομαι καθόλου νὰ ἀδικήσω τὸν ἔαυτόν μου καὶ νὰ εἰπῶ ὃ ίδιος ἐναντίον τοῦ ἔαυτοῦ μου ὅτι εἴμαι ἄξιος κάπιου κακοῦ καὶ νὰ προτείνω διὰ τὸν ἔαυτόν μου τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς αὐτὸν ποιηνήν. Τί ἔχω νὰ φοβηθῶ; Θὰ φοβηθῶ, μήπως πάθω τοῦτο, ποὺ προτείνει ὁ Μέλητος, τὸ ὄποιον λέγω ὅτι δὲν γνωρίζω, ἀν εἶναι καλὸν ἢ κακόν, καὶ θὰ προτείνω ἀντ' αὐτοῦ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἴμαι βέβαιος ὅτι εἶναι κακά, ἐκλέγων αὐτὸν ὡς τιμωρίαν μου; Νὰ προτείνω φυλάκισιν; Καὶ τί νὰ τὴν κάμω τὴν ζωὴν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅπου θὰ εἴμαι δοῦλος εἰς τοὺς ἐκάστοτε ἐκλεγομένους ἄρχοντας, δηλαδὴ τοὺς ἔνδεκα; Ἡ μήπως νὰ προτείνω πρόστιμον καὶ νὰ φυλακισθῶ, μέχρις ὅτου πληρώσω; Ἀλλὰ εἶναι τὸ αὐτὸν μὲ τὸ προηγούμενον, διότι δὲν ἔχω χρήματα, ἀπὸ τὰ ὄποια νὰ πληρώσω. Μήπως τέλος πάντων νὰ προτείνω ἔξορίαν; Διότι ἵσως αὐτὴν τὴν ποινὴν θὰ ἐδέχεσθε νὰ μοῦ τὴν ἐπιβάλετε. Θὰ πρέπη νὰ μὲ κατέχῃ μεγάλη φιλοζωΐα, ἀν εἴμαι τόσον ἀσυλλόγιστος, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ σκεφθῶ ὅτι σεῖς ποὺ εἴσθε συμπολῖται μου δὲν ἡμπορέσατε νὰ ἀνεχθῆτε τὰς ἀσχολίας μου καὶ τοὺς λόγους ἀλλὰ τὰ ἐθεωρήσατε ἐνοχλητικά καὶ μισητά, ὥστε ζητεῖτε τώρα νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτά. Θὰ εύρεθοῦν τάχα ἄλλοι νὰ τὰ ἀνεχθοῦν χωρὶς στενοχωρίαν; Κάθε ἄλλο, ὅτι Ἀθηναῖοι. Ὁραία λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ζωὴ μου, ἀν φύγω ἀπὸ τὴν πατρίδα μου εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν καὶ περιέρχωμαι τὰς διαφόρους πόλεις συνεχῶς ἐκδιωκόμενος. Διότι οἶμαι βέβαιος, ὅπου καὶ ἀν ὑπάγω οἱ νέοι θὰ παρακολουθοῦν τὰς συζητήσεις μου, ὅπως ἐδῶ. "Αν λοιπὸν ἔγω τοὺς ἀπομακρύνω, θὰ μὲ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν πόλιν των αὐτοὶ πείθοντες τοὺς ἡλικιωμένους. "Αν πάλιν δὲν τοὺς ἀπομακρύνω, θὰ μὲ ἐκδιώξουν οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς των, διὰ νὰ προφυλάξουν αὐτούς.

XXVIII. "Ισως ὅμως θὰ μοῦ εἰπῇ κανείς: «θὰ σοῦ εἶναι ἀδύνα-

του, ὃ Σωκράτη, ἀφοῦ φύγεις ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ζήσῃς ἡσυχος, χωρὶς νὰ συζητῆς ;» Ἀκριβῶς αὐτὸς εἶναι τὸ σημεῖον, διὰ τὸ ὅποιον εἴναι δυσκολώτατον νὰ πείσω μερικοὺς ἀπὸ σᾶς. Διότι ἂν εἰπῶ, ὅτι αὐτὸς ίσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ἀπειθήσω εἰς τὸν θεόν, καὶ δὲς αὐτὸς μοῦ εἴναι ἀδύνατον νὰ ζήσω ἡσυχος, δὲν θὰ μὲ πιστεύσετε νομίζοντες ὅτι εἰρωνεύομαι. «Αν πάλιν σᾶς εἰπῶ, ὅτι αὐτὸς εἴναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον, νὰ συζητῇ καθημερινῶς διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τὰ ἄλλα, διὰ τὰ ὅποια μὲ ἀκούετε νὰ συζητῶ ἐξετάζων τὸν ἔαυτόν μου καὶ τούς· ἀλλοις καὶ ὅτι βίος ποὺ δὲν ὑποβάλλεται εἰς ἐξέτασιν εἴναι ἀπαράδεκτος διὰ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὰ πολὺ ὀλιγώτερον θὰ τὰ πιστεύσετε. Καὶ δύμας, ὃς ἄνδρες, αὐτὰ εἴναι ἔτσι, ὅπως σᾶς λέγω, ἀλλὰ δὲν εἴναι εὔκολον νὰ σᾶς πείσω. Ἐκτὸς τούτου δὲ ἐγὼ ἔχω συνηθίσει νὰ μὴ θεωρῶ τὸν ἔαυτόν μου ἄξιον νὰ πάθῃ κακένα κακόν. Πάντως ἐὰν εἴχον χρήματα, θὰ ἐπρότεινον ὡς ποινὴν ἔνα ποσὸν ποὺ θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ τὸ πληρώσω, διότι δὲν θὰ μοῦ ἐγίνετο καρμία βλάβη ἀπὸ αὐτό. «Ουμας δὲν ἔχω, ἐκτὸς ἐὰν θέλετε νὰ προτείνω, ὅσον θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ πληρώσω· καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἥδυνάμην νὰ πληρώσω μίαν μνᾶν. Αὐτὸς λοιπὸν τὸ πρόστιμον προτείνω. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὁ Πλάτων, αὐτὸς ἐδῶ, καὶ ὁ Κρίτων καὶ ὁ Κριτόβουλος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος μὲ προτρέπουν, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ προτείνω ὡς ποινὴν τὸ ποσὸν τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ ὅτι αὐτοὶ εἴναι ἐγγυηταί. Προτείνω λοιπὸν τὸ ποσὸν αὐτό, διὰ τὸ ὅποιον θὰ σᾶς εἴναι ἐγγυηταὶ ἄνθρωποι ἀξιόγρεοι.

Z'

Προσλαλιὰ τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς δικαστὰς
μετὰ τὴν καταδίκην του εἰς θάνατον.

XXIX. Διὰ κέρδος ὅχι πολλοῦ χρόνου, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θὰ σᾶς κακολογοῦν καὶ θὰ σᾶς κατηγοροῦν ὅσοι θέλουν νὰ δυσφημοῦν τὴν πόλιν, ὅτι ἐφονεύσατε τὸν Σωκράτη, ἔναν ἄνθρωπον σοφόν, διότι ἀσφαλῶς θὰ εἰποῦν ὅτι εἴμαι σοφός, καὶ ἂν δὲν εἴμαι, ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ σᾶς προσάψουν μομφήν. Αὐτὸς ὁ θάνατος θὰ σᾶς ἔκαμνε τὴν χάριν νὰ ἔλθῃ μόνος του, ἀν ἐπεριμένετε δλίγον χρόνον, διότι βλέπετε ὅτι ἡ ἡλικία μου ἔχει προχωρήσει εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς καὶ εύρισκεται πλέον κοντά εἰς τὸν θάνατον. Αὐτὰ βέβαια τὰ λέγω ὅχι πρὸς ὅλους ὑμᾶς, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐκείνους ποὺ μὲ κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Λέγω δὲ καὶ

τὰ ἔξης πρὸς τοὺς ιδίους. "Ισως νομίζετε, ὃν ἄνδρες, ὅτι κατεδικάσθηγ
ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ σᾶς ἐπειθον, ἀν εἶχον τὴν γνώ-
μην, ὅτι εἰναι πρέπον νὰ λέγω καὶ νὰ πράττω τὰ πάντα διὰ νὰ ἀποφύ-
γω τὴν καταδίκην. Κάθε ἄλλο. Κατεδικάσθηγ βέβαια ἀπὸ κάποιαν ἔλ-
λειψιν ὅχι ὅμως ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ ἔλλειψιν θρασύτητος
καὶ ἀναισχυντίας καὶ θελήσεως νὰ λέγω πρὸς ὑμᾶς ἐκεῖνα ποὺ θὰ σᾶς
ἡτο πολὺ εὐχάριστον ν' ἀκούετε, δηλαδὴ νὰ θρηνῶ καὶ νὰ ὀδύρωμαι
καὶ ἄλλα παρόμοια νὰ πράττω καὶ νὰ λέγω πολλὰ καὶ ἐντελῶς ἀντίθε-
τα πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειάν μου κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅπως ἀκριβῶς ἔχετε
συνηθίσει ν' ἀκούετε ἀπὸ ἄλλους. 'Αλλ' οὔτε τότε διενοήθην, ὅτι ἐπρε-
πεν ἔνεκα τοῦ κινδύνου νὰ πράξω κάτι ἀνάρμοστον εἰς ἐλεύθερον ἀνθρω-
πον, οὔτε τώρα μεταμελοῦμαι διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀπολογίας μου, ἀλλὰ
πολὺ περισσότερον προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ἀπολογηθεὶς κατ' αὐτὸν τὸν
τρόπον, παρὰ νὰ ζήσω ἀπολογούμενος κατ' ἐκεῖνον. Διότι οὔτε εἰς τὸ
δικαστήριον, οὔτε εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε ἐγὼ οὔτε κανεὶς ἄλλος, δὲν
πρέπει νὰ σκέπτεται τὸ πῶς θὰ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον πράττων ὁτι-
δήποτε. Καὶ πράγματι πολλάκις εἰς τὰς μάχας γίνεται φανερόν, ὅτι
τὸν θάνατον ἡμπορεῖ βέβαια κανεὶς κάπως εὔκολα νὰ τὸν ἀποφύγῃ,
εἴτε ρίπτων τὰ ὅπλα του εἴτε ἰκετεύων ἐκείνους ποὺ τὸν καταδιώκουν.
'Ομοίως καὶ εἰς τὰ ἄλλα εἰδὴ τῶν κινδύνων ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι
διὰ νὰ ἀποφεύγῃ κανεὶς τὸν θάνατον, ἀν ἔχῃ τὴν θρασύτητα νὰ πράττῃ
καὶ νὰ λέγῃ ὁτιδήποτε. 'Αλλὰ προσέξατε, ὃν ἄνδρες, μήπως τὸ δύσκο-
λον δὲν εἶναι αὐτό, τὸ νὰ ἀποφεύγῃ κανεὶς τὸν θάνατον, ἀλλὰ κάτι ἄλλο
πολὺ δυσκολώτερον, τὸ νὰ ἀποφύγῃ κανεὶς τὴν κακίαν. Διότι αὐτὴ τρέ-
χει γρηγορώτερα ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ ἔτσι τώρα ἐγὼ μέν, ἐπειδὴ
εἴμαι γέρων καὶ ἀργοκίνητος συνελήφθην ἀπὸ τὸ δυσκινητότερον, ἐνῷ
οἱ κατήγοροί μου, ἐπειδὴ εἶναι ἐπιτήδειοι καὶ ταχεῖς, συνελήφθησαν
ἀπὸ τὸ πλέον εὐκίνητον, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κακίαν. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπέρχο-
μαι καταδικασθεὶς ὑφ' ὑμῶν εἰς θάνατον, αὐτοὶ ὅμως ἀπέρχονται κα-
ταδικασθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὡς ἔνοχοι μοχθηρίας καὶ ἀδικίας.
Καὶ εἴμεθα εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ποινήν μας καὶ ἐγὼ καὶ αὐτοί. Αὐτὰ
βεβαίως κάπως ἔτσι ἐπρεπε νὰ τελειώσουν καὶ νομίζω ὅτι καλῶς ἔχουν.

XXX. Τώρα ὅμως ἐπιθυμῶ νὰ εἰπῶ εἰς σᾶς ποὺ μὲ κατεδικάσατε
μίαν προφητείαν διὰ τὰ ἐπακόλουθα, διότι εύρισκομαι εἰς αὐτὸν τὸ ση-
μεῖον τῆς ζωῆς, εἰς τὸ ὄποιον οἱ ἀνθρωποι συνηθέστατα προφητεύουν,

ὅταν πρόκειται νὰ ἀποθάνουν. Σᾶς λέγω δηλαδή, ὃ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι
μὲν ἐφονεύσατε, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν μου θὰ σᾶς ἔληθη τιμωρία
πολὺ βαρυτέρα, μὰ τὸν Δία, ἀπὸ τὸν θάνατον ποὺ μοῦ ἐπιβάλλετε. Σεῖς
βέβαια τὸ ἐπράξατε νομίζοντες, ὅτι θὰ ἀπαλλαχθῆτε ἀπὸ τὸ νὰ ἐλέγ-
γκεσθε διὰ τὸν βίον σας, σᾶς λέγω δῶμας ὅτι θὰ συμβῇ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον.
Θὰ εἶναι πολὺ περισσότεροι αὐτοὶ ποὺ θὰ σᾶς ἐλέγχουν, τοὺς ὁποίους
ἔγὼ συνεκράτουν χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνετε. Αὐτοὶ δὲ ὡς νεώτεροι
θὰ εἶναι πολὺ ἐνοχλητικῷτεροι καὶ ἡ ἀγανάκτησίς σας θὰ εἶναι μεγα-
λυτέρα. Διότι ἂν νομίζετε, ὅτι καταδικάζοντες ἀνθρώπους εἰς θάνατον
θὰ σταματήσετε κάποιον νὰ σᾶς κατηγορῇ ὅτι ὁ βίος σας δὲν εἶναι
καλός, δὲν σκέπτεσθε δρθῶς. Αὐτὴ ἡ ἀπαλλαγὴ δὲν εἶναι οὕτε πολὺ εὐ-
κολος οὔτε ἐντιμος. Εὔκολωτάτη καὶ ἐντιμοτάτη εἶναι νὰ μὴ ἐμποδί-
ζετε τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ καλλιεργῆτε τὸν ἔαυτόν σας διὰ νὰ γίνετε
ἄριστοι.

Αὐτὰ εἶχον νὰ εἰπῶ πρὸς ὑμᾶς, ποὺ μὲ κατεδικάσατε καὶ σᾶς
ἀφίνω.

XXXI. Πρὸς ἔκείνους οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν δι' ἐμὲ ἀθωωτικὴν ψῆ-
φον θὰ συνεζήτουν εὐχαρίστως δι' αὐτὸ ποὺ συνέβη, ἐφ' ὅσον οἱ ἄρχον-
τες εἶναι ἀπησχολημένοι καὶ ἔγὼ δὲν ὀδηγοῦμαι ἀκόμη ἐκεῖ ὅπου πρέ-
πει νὰ πάω καὶ νὰ ἀποθάνω. Σᾶς παρακαλῶ, ὃ ἄνδρες, μείνατε ἀκόμη
ὅλην τὴν ὥραν, ἀφοῦ δὲν μᾶς ἐμποδίζει τίποτε νὰ ἀνταλλάξωμεν διάλογους
λόγους, ἐν ὅσῳ ἔχομεν καιρόν. Διότι σὲ σᾶς, ποὺ εἰσθε φίλοι μου, θέλω
νὰ ἔξηγήσω, τί νόημα ἔχει τέλος πάντων αὐτὸ ποὺ μοῦ συνέβη ἐδῶ. Εἰς
ἐμένα, ὃ ἄνδρες δικασταί, σᾶς ὀνομάζω δὲ δικαστάς, διότι ἀξίζετε
τὴν ὀνομασίαν, συνέβη κάτι πολὺ παράξενον. Ἡ συνηθισμένη μου μαν-
τικὴ φωνή, δηλαδή τὸ δαιμόνιον, καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα χρόνον
ἡτο πολὺ συγή καὶ μὲ ἀπέτρεπε καὶ εἰς ἀσήμαντα ζητήματα, ὅσακις
ἐπρόκειτο νὰ πράξω κάτι ὅχι καλόν. Τώρα δῶμας μοῦ συνέβησαν αὐτὰ
ποὺ βλέπετε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι καὶ τὰ ὄποια θὰ τὰ ἐνόμιζε κανεὶς — νο-
μίζονται δὲ πράγματι — ως τὰ μεγαλύτερα κακά. Ἐν τούτοις τὸ ση-
μεῖον τοῦ θεοῦ δὲν μὲ ἀπέτρεψεν οὔτε ὅταν ἔξηρχόμην τὸ πρωτὲ ἐκ τῆς
οἰκίας μου, οὔτε ὅταν ἡρχόμην ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον, οὔτε κατὰ τὴν
διάρκειαν τῆς ὀμιλίας μου, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ εἰπῶ κάτι. Μολονότι
εἰς ἄλλας ὀμιλίας μου πολλάκις μὲ συνεκράτησεν, ἐνῷ ὀμιλίουν. Τώρα
δὲ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν δὲν μοῦ ἔφερεν ἐμπόδιον οὔτε εἰς πρᾶξιν οὔτε

εἰς λόγον. Τὶ λοιπὸν θεωρῶ ὡς αἰτίαν αὐτοῦ; Θὰ σᾶς τὸ εἰπῶ. Φαίνεται δηλαδή, ὅτι αὐτὸ ποὺ μοῦ συνέβη εἶναι διὰ τὸ κακόν μου καὶ ἀσφαλῶς ὅσοι νομίζομεν ὅτι ὁ θάνατος εἶναι κάτι κακόν. δὲν ἔχομεν ὅθετὴ γνώμην. Διότι θὰ ἥτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ μὴ μοῦ ἐναντιωθῇ τὸ συνηθισμένον σημεῖον, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μοῦ συμβῇ κάτι κακόν.

XXXII. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ ἐλπίδες νὰ εἶναι ὁ θάνατος κάτι κακόν, δυνάμεθα νὰ τὸ συμπεράνωμεν καὶ ἀπὸ τὸ ἔξῆς. Δηλαδὴ ὁ θάνατος εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ δύο : ἢ κάτι ὠσὰν τελεία ἐκμηδένισις, ὡστε ὁ ἀποθανὼν νὰ μὴ αἰσθάνεται ἀπολύτως τίποτε ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα εἶναι κάποια μεταβολὴ καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἐδῶ εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ ἂν μὲν ὁ θάνατος εἶναι τελεία ἔλλειψις αἰσθήσεως, δηλαδὴ κάτι ὠσὰν ὕπνος, κατὰ τὸν ὄποιον ὁ κοιμάμενος δὲν βλέπει κανένα ὄνειρον, θὰ εἶναι θαυμάσιον κέρδος. Διότι κατὰ τὴν ἰδικήν μου γνώμην, ἂν κανεὶς εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκλέξῃ μίαν νύκτα, κατὰ τὴν ὄποιαν ἐκοιμήθη χωρὶς νὰ ἴδῃ κανένα ὄνειρον καὶ νὰ ἀντιπαραβάλῃ αὐτὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας τοῦ βίου του καὶ νὰ σκεφθῇ πόσας ἡμέρας καὶ νύκτας εἰς ὅλον τὸν βίον του ἔζησε καλύτερα καὶ πλέον εὐχάριστα ἀπὸ αὐτὴν τὴν νύκτα, νομίζω, ὅτι ὅχι μόνον ὁ οἰοσδήποτε ἰδιώτης ἄλλα καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς θὰ τὰς εὔρῃ αὐτὰς (τὰς εὐχαρίστους) ποιὸν διλιγαρίθμους ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. Ἔπομένως ἂν ὁ θάνατος εἶναι κάτι παρόμοιον, ἐγὼ τὸν θεωρῶ κέρδος, ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ἡ αἰωνιότης ὀλόκληρος δὲν φαίνεται νὰ διαρκῇ περισσότερον ἀπὸ μίαν νύκτα.

"Αν πάλιν ὁ θάνατος εἶναι κάτι ὠσὰν ἀποδημία ἀπὸ ἐδῶ εἰς ἄλλον τόπον καὶ εἶναι ἀληθῆ τὰ λεγόμενα, ὅτι τάχα ἔκει ὑπάρχουν ὅλοι οἱ ἀποθανόντες, τί μεγαλύτερον ἀγαθὸν ἀπὸ αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, διὸ δικαστά ; "Αν δηλαδὴ κανεὶς, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸν "Αδην, ἀπηλλαγμένος πλέον ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ ποὺ λέγουν ὅτι εἶναι δικαστά, εὕρῃ ἔκει τοὺς ἀληθινοὺς δικαστάς, οἱ ὄποιοι κατὰ τὰ λεγόμενα δικάζουν ἔκει, τὸν Μίνων, τὸν Ραδάμανθυν, τὸν ΑΙάκον, τὸν Τριπτόλεμον καὶ ὅσους ἄλλους ἡμιθέους ὑπῆρξαν δίκαιοι κατὰ τὸν βίον των, τάχα δὲν θὰ ἀξίζῃ τὸν κόπον ἡ ἀποδημία ; 'Αλλὰ καὶ σεῖς πόσα δὲν θὰ ἐδίδετε, διὰ νὰ ἔχετε συναναστροφὴν μὲ τὸν Ὁρφέα, τὸν Μουσαῖον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν "Ομηρον ; 'Εγὼ βέβαια, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, εἰμαι πρόθυμος νὰ ὑποστῶ πολλοὺς θανάτους. 'Επὶ πλέον δι' ἐμὲ τούλαχιστον

ἡ παραμονὴ ἐκεῖ θὰ ἡτο θαυμασία, ὁσάκις ἐτύχαινε νὰ συναντήσω τὸν Παλαμήδη, τὸν Τελαμώνιον Αἴαντα καὶ ὅποιον ἄλλον παλαιὸν ἔγινε οὓμα ἀδίκου κρίσεως, διότι θὰ ἔκαμνον σύγκρισιν τῶν ἰδικῶν μου παθημάτων πρὸς τὰ ἰδικά των καὶ τοῦτο δὲν θὰ μοῦ ἡτο καθόλου δυσάρεστον. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων εἶναι ὅτι ἐκεῖ θὰ περνῶ τὸν καιρόν μου ἐξετάζων καὶ ἀναζητῶν, ὅπως ἔκαμνον ἐδῶ, ποῖος ἐκ τῶν ἐκεῖ εἶναι σοφός, καὶ ποῖος νομίζει ἀλλὰ δὲν εἶναι. Καὶ πόσα δὲν θὰ ἔδιδε κανεὶς, διὰνδρες δικασταί, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸν ὄδηγήσαντα ἐναντίον τῆς Τροίας τὴν πολυάριθμον στρατιάν, ἢ τὸν Ὄδυσσέα, ἢ τὸν Σίσυφον ἢ μυρίους ἄλλους ποὺ θὰ ἥδυνατο νὰ ὀνομάσῃ κανεὶς ἀνδρας καὶ γυναικας; Τὸ νὰ συναναστρέψεται κανεὶς μὲν αὐτοὺς ἐκεῖ καὶ νὰ συνομιλῇ καὶ νὰ τοὺς ἐξετάζῃ θὰ ἡτο ἀφάνταστος εὐδαιμονία. Βέβαια εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ ἐκεῖ δὲν καταδικάζουν δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν εἰς θάνατον, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, κατὰ τὰ ὅποια μᾶς ὑπερτεροῦν εἰς εὐδαιμονίαν οἱ ἐκεῖ, εἶναι πλέον καὶ ἀθάνατοι δι' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον, ἐὰν βέβαια τὰ λεγόμενα εἶναι ἀληθινά.

XXXIII. Ἀλλὰ καὶ σεῖς, ὃ ἀνδρες δικασταί, πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζετε μὲν αἰσιοδοξίαν τὸν θάνατον καὶ νὰ σκέπτεσθε ὡς ἀλήθειαν τοῦτο, ὅτι δὲ ἐνάρετος ἀνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθῃ τίποτε κακόν, οὔτε ἐν ὅσῳ ζῆ, οὔτε ὅταν ἀποθάνῃ καὶ ὅτι οἱ θεοὶ φροντίζουν πάντοτε δι' αὐτόν. "Ετσι τώρα καὶ ἡ ἰδική μου ὑπόθεσις δὲν ἔγινε κατὰ τύχην, ἀλλὰ μοῦ εἶναι φανερὸν τοῦτο, ὅτι τὸ καλύτερον δι' ἐμὲ ήτο πλέον νὰ ἀποθάνω καὶ νὰ ἀπαλλαχθῶ ἀπὸ τὰ βάσανα. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν μὲ ἀπέτρεψε καθόλου τὸ θεῖον σημεῖον εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐγὼ δὲν αἰσθάνομαι μεγάλην στενοχωρίαν δι' ἐκείνους ποὺ μὲ κατεδίκασαν καὶ διὰ τοὺς κατηγόρους. Μολονότι αὐτοὶ δὲν μὲ κατηγόρησαν καὶ κατεδίκασαν μὲ αὐτὴν τὴν σκέψιν, ἀλλὰ νομίζοντες ὅτι μὲ βλάπτουν. 'Ως πρὸς τοῦτο ἀξίζει νὰ τοὺς κατακρίνει κανεὶς. 'Ἐν τούτοις ὅμως διατυπώνω καὶ πρὸς αὐτοὺς μίαν μικράν παράληψιν. "Οταν ἐνηλικιωθοῦν, διὰ ἀνδρες, οἱ υἱοί μου ἐκδικήθητε αὐτούς, ἀνταποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν στενοχωρίαν, τὴν ὅποιαν σᾶς ἐπροξένουν ἐγώ. 'Ἐὰν σᾶς φάνεται ὅτι φροντίζουν διὰ χρήματα ἢ διεδήποτε ἄλλο καὶ ὅχι διὰ τὴν ἀρετὴν, ἢ ἂν νομίζουν ὅτι ἔχουν κάποιαν ἀξίαν, χωρὶς νὰ ἔχουν, νὰ ἐπιπλήττετε αὐτούς, ὅπως σᾶς ἐπέπληγτον ἐγώ, διότι δὲν φροντίζουν δι' ἐκεῖνα ποὺ πρέπει καὶ νομίζουν πώς εἶναι κάτι, ἐνῷ δὲν ἀξίζουν τίποτε.

"Αν τὰ πράττετε αὐτά, θὰ λαμβάνωμεν καὶ ἐγώ καὶ οἱ υἱοί μου δικαίων τιμωρίαν ἐκ μέρους σας.

'Αλλὰ τώρα πλέον εἶναι ὡρα νὰ πηγαίνωμεν, ἐγώ μὲν διὰ νὰ ἀποθάνω, σεῖς δὲ διὰ νὰ ζήσετε. Ποῖος πηγαίνει πρὸς τὸ καλύτερον, γνωρίζει μόνον ὁ θεός.

κεφ. I. Τὸ δικαστήριον εἰς τὸ ὄποιον ἐδικάσθη ὁ Σωκράτης ἐκαλεῖτο 'Ηλιαία καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 500 Ἀθηναίους πολίτας ἐκλεγομένους διὰ κλήρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης, ὅπως σήμερον οἱ ἔνορκοι εἰς τὰ κακουργιοδικεῖα.

Κατήγορος τοῦ Σωκράτους ἦτο κυρίως ὁ ἄσημος ποιητὴς Μέλητος νέος καὶ ἄγνωστος εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν κοινόν. Αὐτὸς κατέθεσεν εἰς τὸν ἀρμόδιον ἀρχοντα τὴν ἐναντίον τοῦ Σωκράτους καταγγελίαν (γραφήν) καὶ ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Κατόπιν ὅμως ἀπὸ αὐτῶν ὡμίλησαν ὑποστηρίζοντες τὴν καταγγελίαν ὁ "Ανυτος, ὁ ὄποιος ἦτο ἴσχυρὸς πολιτικὸς καὶ ὁ ρήτωρ Λύκων. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ ὅλων αὐτῶν, εἰς τὸν ὄποιον ὠφείλετο κυρίως ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου, ἦτο ὁ "Ανυτος.

κεφ. II. Κωμωδιογράφοι διακωμωδήσαντες τὸν Σωκράτη, ἥσαν ἀρκετοί, ὅπως ὁ Κρατῖνος, ὁ Ἀμεινίας, ὁ Εὔπολις καὶ ἄλλοι. Ὁ σπουδαιότερος ὅμως ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀριστοφάνης, τοῦ ὄποιού τὴν κωμῳδίαν «Νεφέλαι» ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ Σωκράτης. Ἡ κωμωδία αὐτὴ εἶχε παρασταθῆ τῷ 423 π.Χ., δηλαδὴ 24 ἔτη πρὸ τῆς δίκης, ἀλλὰ οἱ παλαιότεροι ἐκ τῶν δικαστῶν ἐνεθυμοῦντο αὐτῆν.

κεφ. IV. Ὁ Καλλίας ὁ Ἰππονίκου ἦτο γνωστότατος καὶ πλουσιώτατος Ἀθηναῖος. Εἰς τὴν οἰκίαν του εἶχον φιλοξενηθῆ ὅλοι οἱ ἐξ Αθηνῶν διελθόντες φυσικοὶ φιλόσοφοι καὶ σοφισταί.

κεφ. V. Τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα τοῦ Χαιρεφῶντος ἀναφέρονται καὶ τονίζονται μάλιστα, διὰ νὰ γίνη φανερὸν ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Σωκράτους δὲν ἐγίνοντο ἐχθροὶ τῆς δημοκρατίας. Ὁ χρησμὸς δὲ δοθεὶς εἰς τὸν Χαιρεφῶντα ἦτο κατὰ τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιον («ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατος Σωκράτης»). Ἐπειδὴ ἐπιστεύετο ὅτι οἱ χρησμοὶ τοῦ μαντέού των Δελφῶν εἶχον ἀνάγκην βαθυτέρας ἐρεύνης διὰ τὴν ἐρμηνείαν των, διὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης ἐπεδόθη εἰς τὰς ἀσχολίας, τὰς ὄποιας κατωτέρω ἐκθέτει.

κεφ. VIII. Πολλοί ἀπὸ τοὺς χειροτέχνας, τοὺς τεχνίτας ὅπως λέγομεν σήμερον, ἦσαν πλούσιοι καὶ εἶχον ἀποκτήσει πολιτικὴν ἐπιρροήν, ὅπως ὁ Κλέων, ὁ "Ανυτος", ὁ "Τύπερβολος" καὶ ἄλλοι. Δι' αὐτοὺς λέγεται ὁ Σωκράτης, ὅτι λόγῳ τῆς σοφίας των περὶ τὴν τεχνικὴν ἀσχολίων των, ἐθεώρουν ἔνυτοὺς σοφοὺς καὶ διὰ τὰ σπουδαιότατα ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πόλιν διάλογον.

κεφ. IX. Ὁ Σωκράτης ἐπίστευεν ὅτι ὁ χρησμὸς τοῦ μαντείου ἦτο διαταχὴ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν νὰ καταδεῖξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀμάθειάν των καὶ νὰ τοὺς ὀθήσῃ τοιουτοτρόπως πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀρετῆς.

κεφ. X. Ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους τοῦ Ξενοφῶντος γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅτε ἦτο νεαρὸς ἀκόμη, ἔφερεν εἰς δύσκολον θέσιν μὲ τὰς ἐρωτήσεις του τὸν θεῖόν του Περικλέα τὸν περίφημον τότε πολιτικόν.

κεφ. XI. Ὁ Σωκράτης ἐλέγχων τὴν γνώμην τοῦ Μελήτου ἐφαρμόζει τὴν μέθοδον τῆς εἰς ἀποποντικὸν ἀπαγωγῆς. Τὸ *αἴτοπον* εἶναι ὅτι οἱ πολλοὶ ὡφελοῦν καὶ μόνον ὁ εἰς βλάπτει, ἐνῷ λόγῳ τῆς ἀμαθείας τῶν πολλῶν συμβαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ ἀντίθετον.

κεφ. XII. Ἄναξιγόρας ὁ Κλαζομένιος ἦτο περίφημος φιλόσοφος ἐγκατασταθεὶς τῷ 462 π.Χ. εἰς τὰς Ἀθήνας. Θεωρεῖται ἐκ τῶν θεωρητῶν τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀθετίᾳ ἔψυχην ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καθ' ὑπόδειξιν τοῦ φίλου του Περικλέους ὀλίγου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὰ βιβλία του ὅμως ἐξηκολούθουν νὰ πωλοῦνται εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὰ αἰνίγματα τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνδυασμὸς ἀντιφατικῶν ἐννοιῶν, ὅπως π.χ. *Ὥρνις καὶ οὐκ Ὥρνις* = νυκτερίς, *αξύλον καὶ οὐ ξύλον* = κάλαμος. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸν Σωκράτη εἶναι συντεθειμένη καὶ ἡ ἐναντίον του κατηγορία, δηλαδὴ πιστεῖει καὶ δὲν πιστεῖει θεούς.

κεφ. XVI. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον ὑποστῆ καταδίκας μέχρι τότε ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἄλλοι.

κεφ. XVIII. Οἱ δικασταὶ φαίνεται ὅτι ἐθιορύβουν διακόπτοντες τὸν

Σωκράτη, ὡς εὑρισκόμενον ἐκτὸς θέματος, διότι ὁ κατηγορούμενος ἔπειρε πάντα ἀσχολῆται μόνον μὲ τὴν ἀνάρεσιν τῶν στοιχείων τῆς κατηγορίας.

κεφ. XX. Ἡ ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίᾳ ἔγινε τῷ 406 π.Χ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν, ἀλλὰ οἱ στρατηγοὶ λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης τρικυμίας δὲν ἤδυνήθησαν νὰ συλλέξουν ἐκ τῆς θαλάσσης τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων ἢ πυνγέντων πρὸς ταφὴν καὶ κατηγορηθέντες διὰ τοῦτο κατὰ τρόπον δημαγωγικὸν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἡ Θόλος ἦτο κυκλοτερὲς οἰκοδόμημα, τοῦ ὅποίου σώζονται τὰ θεμέλια, εἰς τὸ ὅποῖον διέμενον οἱ διοικοῦντες τὴν πόλιν ὅρχοντες.

Ἡ ἔξουσία τῶν τριάκοντα τυράννων διήρκεσεν ἐπὶ 8 μῆνας καταλυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου (403 π.Χ.)

κεφ. XXII. Οἱ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Αἰσχίνης δὲν πρέπει νὰ συγγέεται πρὸς τὸν μεταγενέστερον ὄμώνυμον ρήτορα. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀντιφῶν μὲ τὸν ὄμώνυμον ρήτορα τὸν φονευθέντα τῷ 411 π.Χ.

Οἱ Πλάτων καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀδείμαντος ἦσαν παρόντες καὶ παρηκολούθουν τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους.

Ἡ ὥρα τῆς ὄμιλίας ἐκάστου ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἦτο καθωρισμένη καὶ ἐκανονίζετο δι' ὑδραυλικοῦ ὀρολογίου, τὸ ὅποῖον ὀνομάζετο κλεψύδρα.

κεφ. XXIII. Οἱ τρεῖς νίοι τοῦ Σωκράτους ὀνομάζοντο Λαμπροκλῆς (περίπου 17ετῆς), Μενέξενος καὶ Σωφρονίσκος (καὶ οἱ δύο κάτω τῶν 10 ἔτῶν).

Τὴν συνήθειαν τῶν Ἀθηναίων νὰ καταφεύγουν εἰς θεατρικὰ τεγνάσματα διὰ νὰ κινήσουν τὸν οἰκτὸν τῶν δικαστῶν δικαιωμαδεῖ ὁ Αριστοφάνης εἰς τὰς κωμῳδίας «Σφῆκες» καὶ «Ἀγχαρνεῖς».

κεφ. XXV. Μὲ τὸ κεφάλαιον XIV ἐτελείωσεν ἡ ἀπολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὴν ἐναντίον του κατηγορίαν. Ἀμέσως ἔγινεν ἡ ψηφοφορία τῶν δικαστῶν διὰ τὴν ἐνοχὴν του καὶ ἐψήφισαν 220 δικασταῖς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ 280 ἐναντίον του. Τώρα ὁ Σωκράτης εἶχε δικαιώματα διὰ προτείνη παινὴν ἐλαφροτέραν ἐκείνης τὴν ὅποιαν εἶχεν προτείνει ὁ κατήγορος. Ὁ Μέλητος εἰς τὴν καταγγελίαν του εἶχε προτείνει «τίμημα θάνατος». Ὁ Σωκράτης ἤδυντας νὰ προτείνῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του ἔξορίαν ἢ χρηματικὴν ποινήν.

κεφ. XXVI. Τὸ Πρυτανεῖον ἥτο δημόσιον οἰκημα, εἰς τὸ δόποῖον ἐσιτίζοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ οἱ ἐπίσημοι ξένοι καὶ οἱ τιμήσαντες ἢ εὐεργετήσαντες τὴν πόλιν.

κεφ. XXIX. Μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ἀρμοζούσης εἰς αὐτὸν ποινῆς οἱ δικασταὶ ὅργισθέντες ἐδέχθησαν τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μελήτου ποινὴν τοῦ θανάτου μὲ πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν τῆς προηγουμένης. Ἡ δίκη πλέον ἔληξε. Μέχρις ὅτου ὅμως περατωθοῦν ὡρισμέναι διατυπώσεις καὶ παραδοθῇ ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς δεσμοφύλακας, ἐμεσολάβησε μικρόν τι χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ δόποῖον ἀπηγγύθυνε τὴν ἐπακολουθοῦσαν προσλαλιὰν πρὸς τοὺς δικαστάς του.

κεφ. XXX. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι ὁ εὑρισκόμενος πλησίον τοῦ θανάτου ἀνθρώπος δύναται νὰ προφητεύσῃ. Οὕτω εἰς τὴν Ἰλιάδα ὁ Πάτροκλος ἀποθνήσκων προφητεύει τὸν θάνατον τοῦ "Ἐκτορος καὶ βραδύτερον ὁ Ἐκτωρ τοῦ Ἀχιλλέως.

κεφ. XXXIII. Ο Σωκράτης διατηρεῖ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀδιατάρακτον τὴν ψυχραιμίαν του καὶ τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀμείβεται μετὰ θάνατον διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς.

Ἡ Ὀλυμπία ἀταραξία του ἐνώπιον τοῦ θανάτου θαυμάζεται ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς του ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος «Φαίδων».

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ
ΔΙΚΤΥΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΧΕΤΑΣ

0020556620
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ', 1970 (V) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 54.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 236 / 11-4-1970

* Έκτύπωσης - Βιβλιοδεσία : *Ιω. Καμπανᾶς Α.Ε. - Φιλαδέλφεια 4 - Αθήναι 110

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής